

OnzeTaal

2/3

2016

Congres 'Klinkend
Nederlands'

Het rare woord *privé*

2016:
'twintigzestien'?

Esther Gerritsen

Schrijfster van het
Boekenweekgeschenk

Beschermvrouwe: H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Raamweg 1a
2596 HL Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20
fax: 070 - 392 49 08
e-mail: info@onzetaal.nl
Voor adreswijzigingen,
aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Taaladviesdienst: 0900 - 345 45 85,
ma-vr 9.30-12.30 uur (€ 0,80 per
minuut); e-mail: taaladvies@onzetaal.nl

Onze Taal op internet:
www.onzetaal.nl
(webredacteur: Raymond Noë)
Twitter: @onzetaal
Facebook: www.facebook.nl/onzetaal

Taalpost en TLPST
Zie www.taalpost.nl en www.tlpst.nl;
redactie: Erik Dams en Marc van
Oostendorp

Woordpost en Wordspot
Zie www.woordpost.nl en
www.woordspot.nl;
redactie: Taaladviesdienst

Het maandblad *Onze Taal* (oplage
29.000) is een uitgave van het Genoot-
schap Onze Taal (opgericht in 1931).
Het genootschap stelt zich ten doel
op een toegankelijke manier informatie
en advies te geven over (de Nederlandse)
taal, te enthousiasmeren voor taal en
een podium te zijn voor discussie over
taalkwesties.
De bijdragen in het tijdschrift weer-
spiegelen niet noodzakelijk de mening
van de redactie.
Voor het overnemen van artikelen is
toestemming van de redactie nodig.
De redactie regelt overnamerechten
van illustraties zo zorgvuldig mogelijk.
Wie toch meent aanspraken te kunnen
maken, verzoeken wij contact op te
nemen met de redactie.

Redactie
Saskia Aukema
Peter-Arno Coppen
Jaap de Jong
Peter Smulders
Kees van der Zwan

Bureauredactie
Saskia Aukema
Raymond Noë
Eva van Wijk
Kees van der Zwan (eindredactie)

Vaste medewerkers
René Appel, Mariëtte Baarda, Hans
Beelen, Ton den Boon, Aaf Brandt
Corstius, Ann De Craemer, Frank Dam,
Gaston Dorren, Ype Driessen, Matthias
Giesen, Jan Erik Grezel, Joop van der
Horst, Frank Jansen, Josje van Koppen,
Hein de Kort, Jan Kuitenbrouwer, Sterre
Leufkens, Berthold van Maris, Marten
van der Meulen, Folkert van der Meulen
Bosma, Guus Middag, Marc van Oosten-
dorp, Riemer Reinsma, Ewoud Sanders,
Nicoline van der Sijs, Matthijs Sluiter,
Erik van der Spek

Directie
Peter Smulders

Administratie
Heleen Bücker
Leonie Flipsen
Dhyana Pagie

Taaladviesdienst
Roos de Bruyn
Rutger Kiezebrink
Jaco de Kraker
Tamara Mewe
Lydeke Roos

Marketing
Paula Vrolijk-de Vries

Bestuur Genootschap Onze Taal
mr. G.C. (Gert) Haverkate, voorzitter
prof. dr. C.J.M. (Carel) Jansen, vice-
voorzitter
dr. E.H.C. (Els) Elffers, secretaris
drs. M.A. (Margot) Scheltema,
penningmeester
lic. M. (Martine) Tanghe
drs. L. (Livia) Versteegen

Ereleden
Wim de Bie en Kees van Kooten

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar,
met een dubbelnummer in februari/
maart en juli/augustus.
Prijs los nummer € 6,-.
Lidmaatschap (inclusief abonnement)
voor Nederland, Suriname, Aruba,
Curaçao en Sint-Maarten € 36,- per
jaar; België € 39,50; andere landen
€ 52,50 per jaar.
Digitale *Onze Taal* € 36,-; in com-
binatie met 'papieren' abonnement
€ 50,-.
IBAN: NL61 INGB 0003 1101 00
BIC: INGBNL2A
Prijs collectief abonnement: op aan-
vraag.
Opzegging van het lidmaatschap dient
te geschieden vóór 1 november; het
eindigt dan op 31 december.
Prijs voor CJP-houders € 29,50 per jaar;
opgave voor CJP'ers uitsluitend aan
Stichting CJP, Postbus 3572, 1001 AJ
Amsterdam of via www.cjpdeals.nl.
Voor mensen met een leeshandicap
is *Onze Taal* ook in elektronische vorm
beschikbaar. Inlichtingen bij Dedicon:
0486 - 486 486. *Onze Taal* wordt in
elektronische vorm voor brailleschrift
beschikbaar gesteld door de CBB.
Inlichtingen: 0341 - 56 54 99.

Vormgeving: Manifesta, Rotterdam
(Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

“

Je hoort weleens dat
het Nederlands een
houtenklazenboeren-
klompentaal is.

”

Congres 'Klinkend Nederlands'

4 **Marc van Oostendorp en Michiel de Vaan**

Van swootjeeroo apploo tot soet appo

De uitspraak van het Nederlands van 500 tot 2500

8 **Henkjan Honing**

Voor de muziek uit

Waarom muzikaliteit aan muziek én taal voorafgaat

10 **Hans Van de Velde**

Hetzelfde, maar toch anders

Regionale variatie binnen het Standaardnederlands

12 **Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes**

Doe het met je oren

Het vertalen van liedteksten en literatuur

En:

7 Rosemary Orr: "Zó spraken we met z'n allen"

9 Fransje van Luin: "Klanken moet je leren proeven"

18 **Jan Erik Grezel**

"Ik verdraag niet zo veel woorden"

Interview met Esther Gerritsen, schrijfster van het Boekenweekgeschenk

De Taalprof heeft respect voor *plofkip*

"Plofkip is een van de succesvolste woorden uit de Nederlandse taal."

Bladzijde 27

Blz. 22

En verder

- 24 Strikt privé
- 32 'Twintigzestien'

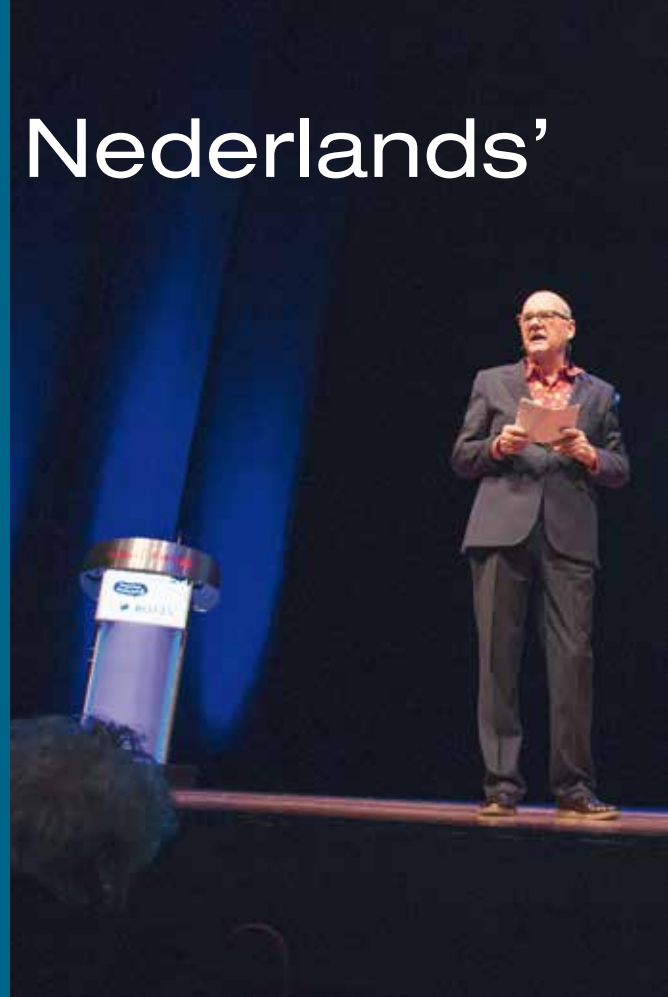
Rubrieken en series

- 14 Van Aaf tot z: *ploink*
- 15 Reacties
- 16 Vraag en antwoord: tips, trainingen en test
- 22 Ype
- 23 Beeldspraak: thermometer
- 23 Iktionaire: hospice De overgang
- 25 Vertaald door ... Babet Mossel
- 25 De Craemer: *klikspanen* (ww.)
- 27 Taalergernissen
- 27 Proftaal: respect voor *plofkip*
- 28 Webwinkel Onze Taal
- 29 Woordsprong: *geitenwollen sok*
- 30 Tamtam: actualiteiten en opinie
- 32 Trouwe leden
- 33 Matthias Giesen
- 33 Lezer
- 34 Boeken
- 35 Taaltje!
- 36 Ruggespraak

Congres ‘Klinkend Nederlands’

‘Klinkend Nederlands’ was het thema van het tweejaarlijkse publiekscongres van Onze Taal, dat op 7 november vorig jaar plaatsvond in het Chassé Theater in Breda. Voor een volle zaal (zo’n 1350 bezoekers) lieten uiteenlopende deskundigen horen hoe – en hoe nauw – taal samenhangt met uitspraak, klank en muzikaliteit. En artiesten demonstreerden hoe zij hun taal laten klinken.

De volgende pagina’s geven een indruk van wat er zich op en rond het podium allemaal afspeelde, aan de hand van (ingekorte) lezingen, verslagen en impressies.

Van swootjeeroo apploo tot soet appo

De uitspraak van het Nederlands van 500 tot 2500

De uitspraak van onze taal verandert iedere dag een beetje, maar pas over een afstand van enkele eeuwen begin je de verschillen echt te merken. Hoe klonk het Nederlands in 500 en 1500? En hoe zal het in 2500 klinken?

MARC VAN OOSTENDORP EN
MICHIEL DE VAAN

Je kunt iedere dag in je woonkamer gaan staan en een selfie maken. Van dag tot dag zullen die plaatjes van je gezicht niet zo heel veel van elkaar verschillen, maar als je het lang genoeg volhoudt, en de opnamen niet van dag tot dag maar van jaar tot jaar met elkaar vergelijkt, zie je vanzelf je onderkin groeien en rimpels je voorhoofd door-klieven.

Zo is het ook met taal. Iedere levende taal verandert voortdurend, langzaam maar zeker. Opeenvolgende generaties kunnen elkaar over het algemeen nog wel verstaan – in ieder geval als ze voldoende moeite doen –, maar als je over langere afstanden gaat kijken, merk je grotere verschillen. Als er maar genoeg tijd overheen gaat, wordt een vroegere fase onverstaanbaar.

Die heel kleine uitspraakverschillen leiden in de loop van de tijd gaandeweg ook tot grotere veranderingen in de grammatica. Zo worden werkwoordsuitgangen steeds minder duidelijk uitgesproken, totdat ze uiteindelijk verdwijnen – en het werkwoord

Jan Kuitenbrouwer presenteert het Onze Taal-congres.

Foto: Iris Vetter

dus geen uitgang meer heeft. *Vaar* in 'Ik vaar' heeft geen uitgang, maar vijfhonderd jaar geleden was dat nog wel zo: toen was het *var-e*, en tweeduizend jaar geleden *far-ô*.

Hoe het Nederlands in het verleden klonk, kunnen we reconstrueren aan de hand van oude teksten, door onze taal te vergelijken met verwante talen als het Duits en het Engels, en op basis van algemene inzichten in hoe talen veranderen. We willen dat illustreren met drie keer dezelfde korte dialoog, in een door ons gereconstrueerd Nederlands van ongeveer vijftienhonderd en vijfhonderd jaar geleden, én in een Nederlands zoals dat mogelijk over vijfhonderd jaar zal klinken.

Merovingische Rijk

In het jaar 500 zou een marktscène in het Merovingische Rijk, in het huidige Nederland of België, als volgt kunnen hebben geklonken:

- Koper: Thoenres dagoo ik kaupoodèè heer fief poendoe swootjeeroo apploo. Thee wèèron roetanee.
(‘Donderdag heb ik hier vijf pond zoete appels gekocht. Die waren rot.’)
- Verkoper: Swa mag gaskechana. Anèè theeroo stadi skoeloeth jie habeena poettakiena mith friskoo hoenango.
(‘Dat kan gebeuren. In hun plaats zul je een potje met verse honing krijgen.’)
- Koper: Mith friskoo hoenango! Good! Thankoo!
(‘Met verse honing! Goed! Dank!’)
- Verkoper: Toota witharsechwano. (‘Tot ziens.’)

Het is niet verrassend dat de taal in die tijd heel anders klonk dan nu. In het moderne Nederlands zijn heel veel klinkers, bijvoorbeeld in uitgangen, tot toonloze *e*'s geworden. In plaats daarvan klonken toen nog bijna overal ‘volle’ klinkers, zoals *è*, *o* en *a*: *kaupoodèè* (‘kocht’), *swootjeeroo* (‘zoete’) en *poettakiena* (‘potje’). In dat opzicht leek de taal wel op het moderne Italiaans, met zijn *ie*'s, *aa*'s en *oo*'s die in elke lettergreep kunnen staan. Daarbij konden die klinkers zowel kort als lang zijn – een verschil dat onze standaardtaal nu niet meer kent: de tweede *oe* van *poendoe* was kort, de *oo* van *dagoo* klonk twee keer zo lang.

Er was trouwens ook verschil tussen korte en lange medeklinkers: de *pp* van *apploo* klonk waarschijnlijk ongeveer twee keer zo lang als de *p* van *kaupoodèè*. Ook dat vinden we toevallig nog in het huidige Italiaans (en bijvoorbeeld het Fins), maar niet meer in het moderne Nederlands. Na 1200 werden de lange medeklinkers verkort, al bewaart het huidige schriftbeeld het oude verschil: we schrijven *potten* met twee *t*'s, maar *poten* met maar één.

Engels

Het Nederlands had toen ook nog de wrijfklanken *th* en *dh*, zoals in het Engelse *Thursday* en *thank* (waarin de *th* stemloos is) en *weather* (met een stemhebbende *th*, die we hier schrijven als *dh*). Oorspronkelijk hadden alle Germaanse talen die medeklinkers, maar in het Nederlands zijn ze in de loop van de Middeleeuwen een *d*-klank geworden: *donderdag*, *danken* en *weder*.

Een belangrijk grammaticaal verschil is dat de taal nog naamvallen kende. Ze zijn herkenbaar aan de uitgangen van de zelfstandige naamwoorden; zo is *thoenres dagoo* eigenlijk ‘van de donder’ ‘op de dag’, en *swootjeeroo apploo* ‘van de zoete’ ‘van appels’. De *r* in de uitgang van *swootjeeroo* zien we nog in het Duits, bijvoorbeeld in *fünf Pfund süßer Äpfel* (‘vijf pond van-zoete appels’), en in Nederlandse restanten als *allerbeste*.

Brabant

Over de taal uit het jaar 1500 kennen we al veel meer details, omdat uit die tijd veel meer teksten bewaard zijn – de boekdrukkunst was inmiddels uitgevonden. De Nederlanden zijn nu dichtbevolkt, en we moeten kiezen welk dialect er op de markt gesproken wordt. Dat wordt het Brabants, onder andere omdat in deze periode vanuit Brabant een groot deel van de Lage Landen bestuurd werd.

- Koper: Ik hep hier donderdach vaif pont zeuter appele gekocht. Dieë waren rot!
- Verkoper: Da kan gebeuren. In haar plaats zeldie 'n pötteke met verschen heuneg kraigen.
- Koper: Met verschen heuneg! Goet. Dank!
- Verkoper: Houd u goet!

De verschillen met modern Brabants zijn voor de kenner niet eens zo groot. Sinds het jaar 500 is er nogal wat veranderd. De klank *g*, die eerder nog als de Duitse *g* van *gut* klonk, is bijvoorbeeld tot de wrijfklank geworden die we nu nog gebruiken als we *goed* uitspreken. Of het in Brabant indertijd een

Taalkundigen Marc van Oostendorp (links) en Michiel de Vaan: “Over vijfhonderd jaar is het verschil tussen *z* en *s* roemloos ten onder gegaan.”

‘zachte’ *g* was of juist een ‘harde’ *s* is niet zo zeker. Verder is *sk* veranderd in *sch* (*friskoo* werd *verschén*), en de *s* van *swootjeeroo* is een *z* geworden: *zeuter*.

Doordat *jie* (‘jullie’) zo vaak achter het werkwoord stond, is het eraan vastgegroeid: *zeldie* (‘zullen jullie’). Dat herkennen we nog steeds in het moderne Brabantse *-de*, bijvoorbeeld in ‘Wilde gij nog wa?’

Ook in de klinkers is er nogal wat veranderd. Er zijn er inmiddels al veel afgesleten en toonloze *e*’s geworden. Mede om die reden zijn waarschijnlijk de naamvallen verdwenen: die kon je immers nauwelijks nog onderscheiden. Veel klinkers hebben bovendien een zogenoemde ‘umlaut’ gekregen: de *oo*, de *o* en de *oe* schoven dan in de mond naar voren en werden tot respectievelijk *eu*, *u* en *uu*. Dat gebeurde alleen maar als er in het jaar 500 een *i* of een *j* in de volgende lettergreep stond: *swootjeeroo* werd *zeuter*, *poettakiena* werd *pötteke*.

Lidwoorden

Kenmerkend is verder de verandering van lange *ie* tot *ai*: *vaif* en *kraigen*. Nog in 1600 gold die *ai* als typisch Brabants, maar hij heeft later ook in Holland en Utrecht ingang gevonden, en daarnaast in onze standaardtaal, waar we nu *ij* schrijven (wat eigenlijk een manier is om een lange *ie*-klank aan te geven), maar *ei* zeggen.

Een opvallend nieuw element zijn de lidwoorden: *de*, *het* en *een*. Die zijn tussen 500 en 1200 ontstaan. Hierbij speelde het ‘afslijten’ van de naamvalsuitgangen weer een beslissende rol: om de betekenis van woorden te blijven aangeven, gingen lidwoorden een vast onderdeel uitmaken van de grammatica.

(De tekst bevat overigens alleen een voorbeeld van *een*, dat uit het telwoord *één* is ontstaan.)

Verhuizen

Hoe zal het Nederlands over vijfhonderd jaar klinken? We kunnen daar alleen maar over speculeren. Sommige van de ontwikkelingen die al eeuwen gaande zijn, kunnen we doortrekken naar de toekomst, en verder moeten we onze fantasie de vrije loop laten.

Stel bijvoorbeeld dat de Nederlanders en Vlamingen noodgedwongen naar het noorden van Noorwegen hebben moeten verhuizen – de enige plaats in Europa waar de temperaturen nog dragelijk zijn – en dat ze daar in kleine gemeenschappen nog steeds naar de markt gaan. Dan zou je dít kunnen horen:

Koper: Me hè kowp faif pon soet appo hie pà toesda. Di wa ro.

Verkoper: Da kè buu. Dafo je kraj e potje fèèse manoek.

Koper: Fèèse manoek! Goe! Ta!

Verkoper: Doe!

De naamvallen zijn nu helemaal verdwenen: zelfs het verschil tussen *ik* en *me*, en *jij* en *jou* is helemaal opgeheven, zoals ook de werkwoorden geen uitgangen meer hebben. Ook de meeste slotmedeklinkers zijn langzamerhand weggesleten, met als gevolg dat veel woorden nog maar uit één, vaak open, lettergreep bestaan. Het verschil tussen *z* en *s*, en tussen *v* en *f* is roemloos ten onder gegaan.

Ook in de woordenschat is er wel het een en ander veranderd. Omdat er zoveel afspraken moesten worden gemaakt met Noren, is ‘op donderdag’ meer gaan lijken op het Noorse *på torsdag*. En de enige plaats ter wereld waar nog honing gevonden kan worden, is Nieuw-Zeeland, waar (ook in de eenentwintigste eeuw) de zogenoemde manoeka-honing vandaan komt.

Over de reconstructies van de taal van het verleden kunnen we vrij zeker zijn, maar over de toekomst hebben we helemaal geen documentatie. Er kan van alles gebeuren, en alles kan van invloed zijn op onze taal. Geopolitieke ontwikkelingen, de opkomst van modes, de wens om invloedrijke personen na te praten – dat alles kan van invloed zijn, en dat zou je eigenlijk mee moeten voorspellen. Hoe het Nederlands dan zal klinken, kunnen we dus met geen enkele zekerheid zeggen. We weten eigenlijk niet eens of er dan nog op markten appels zullen worden verkocht. <

De gehele lezing is te zien via www.onzetaal.nl/appels.

Rosemary Orr: “Zó spraken we met z’n allen”

De app *Sprekend Nederland* inventariseert alle accenten in Nederland – én wat we daarvan vinden.

REDACTIE ONZE TAAL

Klinkend
Nederland

Begin december werd de app *Sprekend Nederland* gelanceerd door de omroep NTR en een aantal taalwetenschappers. Mensen die de app geïnstalleerd hebben op hun telefoon of tablet, krijgen accenten te horen uit heel Nederland, en moeten vragen beantwoorden als: Zou dit een leuk persoon zijn? Zou ze een baan hebben? Zou je hem op je kinderen laten passen? De accenten zelf worden ook verzameld via de app – degene die de accenten beoordeelt, wordt dus zelf ook weer beoordeeld.

Een van de initiatiefnemers van het project, Rosemary Orr (zelf sprekend met een Iers accent), vertelde in Breda over de oorsprong van het grootschalige onderzoek.

Dom

Orr: “Als hoofddocent aan het University College Utrecht heb ik vaak te maken met diverse groepen studenten: een deel is Nederlands, en een deel komt uit het buitenland – de voertaal is Engels. Op een gegeven moment wilde ik aan de buitenlandse studenten laten zien wat een variëteit in het gesproken Nederlands er is. Ik vroeg een van de slimste meisjes die we toen hadden om iets in haar accent te zeggen. Ze keek me aan, en zei botweg ‘Nee!’ Ik vroeg: ‘Hoezo niet?’ Ze zei: ‘Ik kom uit Limburg, en als ik met dat accent in de klas spreek, denken alle Nederlanders hier dat ik dom ben.’ Ik wuifde dat weg: ‘Welnee joh, da’s niet waar!’, waarop drie jongens veelbetekend reageerden: ‘Nou ...’”

Foto: Iris Vetter

Wetenschapper Rosemary Orr: “De app legt de variëteit in het gesproken Nederlands vast.”

Het moment was niet alleen Orr bijgebleven, maar ook een van haar studenten: Dirk de Bekker, die later bij de NTR terechtkwam. Als programmamaker nam hij contact op met zijn oud-docente, en zo kwam het balletje aan het rollen. De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) was bereid de ontwikkeling van de app financieel te ondersteunen, en veel andere wetenschappers werden erbij betrokken. Orr: “We wilden het nadrukkelijk niet alleen voor onszelf houden, maar we hebben wetenschappers vanuit allerlei disciplines en op alle Nederlandse universiteiten gevraagd: wat zou jij nou willen weten van al die mensen?”

Kapot moeilijk

En zo wordt er in de app niet alleen onderzocht wat mensen van bepaalde accenten vinden, maar

ook bijvoorbeeld of versterkende woordjes als *absurd/kapot/vet/alle Jezus (moeilijk)* regionaal bepaald zijn. Of hoezeer accenten eigenlijk te onderscheiden zijn voor mensen uit verschillende regio's. Orr: “Als Amersfoortse hoor ik duidelijk het verschil tussen mijn buurman en iemand uit Utrecht, maar hoort iemand uit Heerlen dat ook?”

De eerste resultaten van het onderzoek zijn inmiddels bekend (zie ‘Tamtam’, blz. 31). En moet je je toch eens voorstellen, fantaseert Orr, dat er inderdaad honderdduizenden mensen aan het onderzoek bijdragen. Wat zou dat niet betekenen voor het cultureel erfgoed? “Dan is voor altijd vastgelegd: zó spraken we met z'n allen op dat moment.” <

De gehele lezing is te zien via www.onzetaal.nl/orr.

Voor de muziek uit

Waarom muzikaliteit aan muziek én taal voorafgaat

Hoe het brein van onze verre voorouders eruitzag, is niet meer na te gaan. Toch is er via een omweg misschien iets te zeggen over het ontstaan van taal, en de rol die muziek daarbij speelde.

HENKJAN HONING

HOOGLEERAAR MUZIEKCOGNITIE, UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Foto: Iris Vetter

Hoogleraar Henkjan Honing: "Franse baby's huilen anders dan Duitse baby's."

de geld: het lied van vogels, want daarvoor gaat min of meer hetzelfde op. De liederen van bijvoorbeeld zebrevinken zijn op het eerste gehoor erg gevarieerd, en elke zebrevink of troep zebrevinken zingt zijn eigen lied. Maar dat eigen lied is wel bijna altijd hetzelfde. Slechts af en toe wordt een element weggelaten, herhaald of anders gezongen. En dat is eigenlijk wel een vereiste om iets een taal te noemen: de mogelijkheid om dezelfde klankbouwstenen te combineren tot andere eenheden die verschillende betekenissen hebben. Denk aan 'man bijt hond' versus 'hond bijt man': door de eenheden te verplaatsen, verandert de betekenis totaal. Tot vandaag de dag is er geen sluitend bewijs gevonden dat orka's, vogels of andere dieren iets dergelijks ook kunnen.

Baarmoeder

Menselijke taal heeft dus de muzikaliteit van dieren en nog een beetje meer. In de ontwikkeling van een mens is muzikaliteit al zo'n drie maanden voor de geboorte actief. In de baarmoeder kunnen baby's niet alleen de stem van hun moeder onderscheiden van andere stemmen, ze kunnen ook melodieën onthouden en die na de geboorte onderscheiden van melodieën die ze nog niet eerder hebben gehoord. Als baby's zo'n zes maanden oud zijn, gaat deze muzikaliteit een rol spelen in wat je het begin van taal zou kunnen noemen, zoals het herkennen van woordgrenzen. Kleine toonbuigingen of specifieke ritmes helpen baby's de moedertaal te leren.

Dit wijst op het bestaan van een ongeletterd, muzikaal luisteren dat voorafgaat aan muziek én taal. Dat idee wordt ondersteund door een onderzoek van enkele jaren geleden waarin werd vastgesteld dat Franse baby's anders huilen dan Duitse baby's: bij de Duitse zuigelingen daalde de toonhoogte telkens, bij Franse baby's steeg die aanvankelijk

juist, en pas aan het eind daalde die, wat in grove lijnen overeenkomt met de intonatie van hun respectieve talen. Deze pasgeboren baby's geven daarmee in mijn ogen blijk van vaardigheden die hun oorsprong niet in taal hebben, maar in de waarneming van muziek, oftewel in hun muzikaliteit.

Alternatieve route

Is ook de taal van onze verre voorouders ontstaan uit muzikaliteit? Helaas kunnen we hun breinen niet meer onderzoeken, en de meeste evolutionaire theorieën over het ontstaan van muziek zijn speculatief en niet te bewijzen.

In het onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam waarbij ik betrokken ben, volgen we daarom een alternatieve route, een route die muzikaliteit in het hier en nu onderzoekt. Een van de vragen die wij daarbij centraal stellen, is: maakt een vogel die zingt muziek?

De vraag is namelijk of vogelkewetter voor de vogel zélf als muziek klinkt, en hetzelfde geldt voor de orka's met hun deuntjes-dialect. Wat maakt iets tot muziek voor dieren? En dan sluit ik geen enkele diersoort uit, ook niet die waartoe ikzelf behoor.

Om deze vraag te beantwoorden gaat het in ons onderzoek over de vraag wat je moet weten, kunnen en voelen om iets als muziek te kunnen waarnemen en appreciëren. Door deze vraagstelling verschuift de aandacht van muziek naar muzikaliteit.

Dat wij mensen muzikaal zijn, lijkt me duidelijk, maar in hoeverre we deze muzikaliteit delen met andere dieren en in hoeverre die een biologische basis heeft, is vooralsnog onduidelijk. Maar hoe het ook zij, huilende baby's, klinkende orka's en kwetterende zebrevinken tonen aan dat muzikaliteit aan muziek én taal voorafgaat. <

De gehele lezing is te zien via www.onzetaal.nl/honing.

Klinkend
Nederlands

Fransje van Luin: “Klanken moet je leren proeven”

Stem- en spraakcoaching is maatwerk. Fransje van Luin doet het allebei, én meer. Tijdens het Onze Taal-congres vertelde ze over haar uiteenlopende werkzaamheden.

REDACTIE ONZE TAAL

Foto: Iris Vetter

Stemcoach Fransje van Luin: “In één uur vier mannen het Rotterdams in getrokken.”

Klinkend
Nederlands

Als dialectcoach werkte Fransje van Luin mee aan musicals als *De Jantjes*, *My Fair Lady* en *Mary Poppins*, vertelt ze de congresbezoekers. Niet als actrice, maar “vaak werd ik vlak voor de première ingevlogen omdat een acteur op het laatste moment het accent niet goed kreeg”. Dan kon zij aan de slag om de tong precies in de goede stand te krijgen. Ook voor films als *De marathon* werd haar expertise gevraagd. Dan moest ze “in één uur vier mannen het Rotterdams in trekken”. Geen eenvoudige klus in zo’n korte tijd, vertelt ze de aanwezigen. Het is dan vaak een kwestie van ze de Rotterdamse klanken te laten “proeven”.

Klanken proeven? Volgens Van Luin is dat sowieso naast luistertraining een van de belangrijkste facetten van haar werk. Klanten leren ervaren waar klanken gevormd worden in de mondholte. Ze zet de zaal aan het werk.

‘Werruk’

De bezoekers galmen de woorden op het scherm na: “een heel mooi

boek”, en ervaren daarbij dat de uitspraak van de *l* van *heel* een beetje “slordig” is: “De tong gaat niet omhoog als bij een losse *l*, maar je brengt ’m alvast naar je lippen vanwege die *m* die volgt.” Vervolgens laat Van Luin mensen het woord *werk* uitspreken als ‘werk’ en als ‘werruk’. “Ja, die laatste is lekker, hè?”, bevestigt ze. De verklaring daarvoor is dat die ingevoegde stomme *e* de makkelijkste en meest ontspannen manier is om twee klanken in de mond met elkaar te verbinden.

Een bijzondere vorm van begeleiding in het aanleren van klanken vond plaats voor de jeugdfilm *Iep!* De 7-jarige hoofdrolspeelster, Kenadie Jourdin-Bromley, had door een aangeboren groeistoornis een vogelachtig uiterlijk. Dat maakte haar geknipt voor de film, die ook ging over een vogelachtig meisje. Maar er was één probleem: het woord *iep*, dat Kenadie steeds moest uitspreken, was door haar groeistoornis lastig te vormen. De spieren in haar gezicht waren niet genoeg ontwikkeld, en haar *iep* klonk aanvanke-

lijk meer als ‘Iebfw’. De oplossing? Blaasoefeningen! Van Luin: “Ik liet haar balletjes wegblazen, of plukjes haar. En dat hielp. Op een gegeven moment lukte het haar daadwerkelijk ‘iep’ te zeggen.”

Stilte

Hoewel Van Luin als stemcoach veel aandacht besteedt aan het gezond gebruik van de stem en een effectieve manier van spreken, benadrukt ze in Breda ook het belang van het omgekeerde: de veelbetekenende stilte. Ze brengt de herdenkingsbijeenkomst in herinnering voor de slachtoffers van de schietpartij in het Amerikaanse Charleston: “De paar seconden rust die president Obama nam vlak voor het aanheffen van ‘Amazing Grace’ ... Prachtig.” <

De gehele lezing is te zien via www.onzetaal.nl/vanluin.

Niet alle sprekers van het Standaardnederlands klinken hetzelfde. Soms wordt de taal gekleurd door de omgeving. Hoe zit dat? En moeten we ons zorgen maken?

HANS VAN DE VELDE

FRYSKE AKADEMY

Hetzelfde, maar toch anders

Regionale variatie binnen het Standaardnederlands

Klinkend Nederlands

Laten we beginnen met een kleine tijdreis naar het begin van de twintigste eeuw. Het was de periode waarin C.B. van Haeringen, die later hoogleraar zou worden aan de Universiteit Utrecht, zijn baanbrekende ideeën formuleerde over de uitspraak van het Nederlands: “Goed, d.w.z. beschaafd Nederlands spreekt hij, aan wie men niet horen kan, uit welk gewest hij afkomstig is.”

Van Haeringen onderzocht de taal dus niet alleen; hij had er ook een mening over: een standaarduitspraak moet ontdaan zijn van alle regionale kleur. Rond 1950 stelde hij vast dat dit ideaal nog niet bereikt was, maar dat men er wel naar moest blijven streven.

‘Chchchood’

Hoe zit dat tegenwoordig? Is er regionale variatie in die hedendaagse standaarduitspraak? En wat vinden mensen er nu van? Om die vragen te beantwoorden, hebben we onderzoek gedaan naar de uitspraakvari-

anten van leraren Nederlands. We kozen voor docenten, want als er één groep mensen is van wie je kunt verwachten dat ze de standaardtaal spreken, dan is die het wel. We hebben vier regio’s onderscheiden: de Randstad, Zuid, Midden en Noord. En verder hebben we ervoor gezorgd dat er voldoende spreiding was in geslacht en in leeftijd. We vroegen de leraren een stukje voor te lezen en analyseerden hun uitspraak op detailniveau: we keken hoe ze hun klinkers en medeklinkers uitspraken.

Op die manier ontdekten we dat in het noorden van Nederland de *v* aan het begin van een woord in slechts 9% van de gevallen als een *v* wordt uitgesproken. Ze zeggen in het noorden dus meestal ‘fier’ als het cijfer vier is bedoeld. In andere regio’s liggen die percentages totaal anders. In de Randstad gebruikt 41% die *v* aan het begin van een woord, in de middenregio 53% en in het zuiden 65%.

Uit dat onderzoek bleek ook dat de harde *g* – het zal geen verbazing wekken – het minst vaak voorkomt in het zuiden van Nederland. Dat zuiden

Taalkundige Hans Van de Velde: "Bijna alle Brabanders, Limburgers en Zeeuwen zeggen 'chchchood' voor 'rood'."

scoort dan weer het hoogst op de zogeheten keel-*r*, die achter in de mond gemaakt wordt. De Fransen gebruiken die klank ook. Een woord als *rouge* klinkt bij hen een beetje als 'chchchoezje'. En net zo zeggen nagenoeg alle onderzochte Brabanders, Limburgers en Zeeuwen 'chchchood' voor 'rood'. De middenregio volgt op verre afstand met 42%, de Randstad met 29% en de noorderlingen met 15%. In die niet-zuidelijke regio's is de tongpunt-*r* overheersend.

Hoewel al die docenten duidelijk Standaardnederlands spreken, is er dus wel degelijk veel regionale variatie te ontdekken.

Onbeschaafd

Kennelijk zou je bij iedereen wel kunnen horen "uit welk gewest hij afkomstig is". Maar gebeurt dat ook echt? Kunnen mensen inderdaad horen uit welke regio die onderzochte leraren Nederlands vandaan komen? Om dat na te gaan, deden we een tweede onderzoek. Daarbij legden we de gesproken fragmenten voor aan 429 luisteraars, verspreid over heel Nederland. In 56% van alle gevallen werd de spreker door de proefpersonen op de juiste wijze gekoppeld aan zijn of haar regio. De sprekers in het zuiden van het land werden het vaakst 'ontmaskerd': in 85% van de gevallen hoorden de luisteraars dat het om iemand uit dat gebied ging.

Overigens doen computers het wel iets beter. Die kunnen we ook naar losse klinkers en medeklinkers laten luisteren, iets waar mensen natuurlijk meer moeite mee zouden hebben. Als een computer losse medeklinkers analyseert, kan die de sprekers in 62% van de gevallen goed lokaliseren. En als de computer klinkers gevoerd krijgt, doet hij het zelfs nog iets beter: tot ruim 70% aan toe.

Van Haeringen heeft kortom nog altijd zijn zin niet gekregen: het taalgebruik van Nederlanders is nog steeds gekleurd. Maar wordt dat eigenlijk ook nu nog als 'onbeschaafd' beschouwd? Ook dat gingen we na bij die 429 luisteraars. We vroegen ze bij de fragmenten uit de verschillende regio's hoe ze de accenten zouden beoordelen op een zevenpuntsschaal, waarbij 7 staat voor 'helemaal mee eens', 1 voor 'helemaal mee oneens' en 4 is neutraal. Dit kwam eruit:

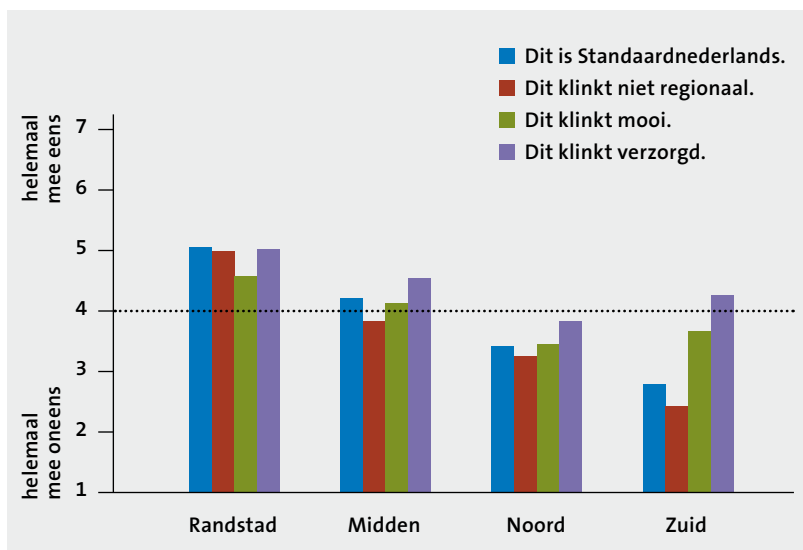

Foto: Iris Vetter

Congresbezoekers verlichten hun gezicht met uitgedeelde lampjes om aan te geven of ze het al dan niet eens zijn met stellingen als: 'Ik spreek Standaardnederlands.'

Trots

De uitspraak van de Randstad wordt dus als het meest standaard gezien. De rest wordt lager gewaardeerd, maar er zijn interessante tegenstellingen waar te nemen. Hoewel zuidelijke accenten minder mooi worden gevonden, en als erg regionaal worden getypeerd, vinden mensen ze wel weer opvallend verzorgd klinken.

In het zuiden van Nederland hebben we nog eens een apart onderzoek verricht onder vijfduizend mensen. Degenen die aangaven met een regionaal accent te spreken, vroegen we: bent u er trots op?

Zuidelijke accenten worden minder mooi gevonden, maar wel verzorgder.

Van hen antwoordde maar liefst negentig procent van de personen met 'ja'.

Als er iets duidelijk wordt uit de veelheid aan onderzoeken, dan is het wel dat accentloze uitspraak niet bestaat. Dat komt vooral doordat we het niet kunnen, maar toch ook: doordat we het niet langer willen. <

De gehele lezing is te zien via www.onzetaal.nl/vdvelde.

Vertalers Robbert-Jan Henkes (links) en Erik Bindervoet: "Zing altijd mee met wat je vertaalt."

Doe het met je oren

Het vertalen van liedteksten en van literatuur

Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes vertaalden niet alleen 's werelds meest ondoor-dringbare roman (*Finnegans Wake* van James Joyce), maar ook de teksten van The Beatles. Wat is het verband daartussen, en welke rol speelt muzikaliteit in vertalingen?

ERIK BINDERVOET EN ROBBERT-JAN HENKES

Robbert-Jan Henkes (RJH): "Je hoort weleens dat het Nederlands een houten-klazenboerenklompentaal is. Dat bij ons alles er rochelend en ruftend uit komt en het in andere talen zoveel mooier klinkt. Onze ervaring als vertalers is anders."

Erik Bindervoet (EB): "Bij ons draait alles wat we doen om 'klankzinnigheid': de zin zit in de klank."

RJH: "Dat *klankzinnigheid* is een term die we ooit gemunt hebben om *Finnegans Wake* mee te schetsen, het laatste werk van James Joyce, dat hij na zeventien jaar schrijven in 1939 voltooide, en dat wij in zeven jaar vertaald hebben. Er wordt wel van gezegd dat het niet alleen het mafste, moeilijkste en mooiste boek ter wereld is, maar ook het muzikaalste. *Finnegans Wake* onttrekt zich aan de eenduidigheid van dingen: een duif is bij Joyce niet zomaar een 'duif'."

EB: "Dat kan bij hem heel goed een 'druif' worden: een duif die in 'trossen' langsvliegt, en wellicht in de rui is omdat hij de *r* in de maand heeft opgegeten. Joyce dwingt je de klank zijn werk te laten doen in je hersenpan."

"*Finnegans Wake* laat zich lezen als de gesprekken die je in een kroeg hoort en net niet helemaal kunt verstaan doordat er te veel van zijn, de muziek te hard staat en er voortdurend gekucht wordt."

RJH: "De gesprekken zijn muziek geworden; de achtergrondruis gaat over in wat je dént te horen."

EB: "Toen John Lennon in 1964 zijn boek *In His Own Write* publiceerde – ja, dát deed hij ook – werd hij wel vergeleken met James Joyce."

RJH: "Lennon kende die werken helemaal niet, en uit pure verlegenheid is hij die toen gaan lezen."
EB: "Het kostte hem een halve dag om door één hoofdstuk heen te komen, wat nog best snel is trouwens, en hij vond het fantastisch: 'It was like finding daddy', zei hij er later over."

"De emotie zit voor het overgrote deel in de muziek, dus als vertaler kun je redelijk vrij omgaan met de tekst."

RJH: "Daarna heeft hij 'I Am the Walrus' geschreven op een 'Wake-iaanse' manier. De ene toespeling struikelt over de andere. De betekenissen van de woorden vliegen alle kanten op."

"Toen we met *Finnegans Wake* klaar waren, zijn we ons gaan toeleggen op de liedjes van The Beatles. Ook 'I Am the Walrus'. Pas toen vonden we: dat konden we. Alle 214 hebben we toen gedaan."
EB: "De woorden uit *Finnegans Wake* komen in de eerste plaats bij je binnen als klanken. Bij de vertaling van liedjes gaat het erom van die klanken weer woorden te maken."

RJH: "Wie het ook wil proberen: we hebben vier gouden tips."

EB: "Allereerst: zing altijd mee met wat je vertaalt – doe het met je oren. Ga mee met de 'flow' van het ritme en kijk of alles past."

RJH: "Tip 2: laat de muziek zelf het werk doen. De emotie zit voor het overgrote deel in die muziek, dus als vertaler kun je redelijk vrij omgaan met de tekst."

EB: "Tip 3: zoek de kern van het verhaal: waarom is het geschreven zoals het geschreven is?"

RJH: "En tot slot: wees niet bang om het fout te doen en wees niet te voorzichtig. Je vindt in die andere taal ook rare dingen die niet kloppen, en liedjes blijken vaak wat banaler dan je dacht toen het nog in de oorspronkelijke taal stond. Dat moet je niet gaan gladstrijken. Maar je kunt wel rare dingen erin brengen, ook ongrammaticaliteiten. Past *beter als* goed in de tekst? Gewoon doen."

EB: "Het wordt kortom altijd wat anders, doordat je er een laagje aan toevoegt."

RJH: "Komen we aan bij de wet van Bindervoet en Henkes: 'Vertalen is niet $x = y$, maar $x + y = z$ '."

EB: "Wie over *Finnegans Wake* zegt: het betekent niks, die heeft misschien gelijk, in de zin dat een fuga van Bach niets betekent. Die kun je ook niet vertalen, maar je kunt hem wel vertolken."

RJH: "Elke vertaling is een vertolking." <

De gehele presentatie is te zien via www.onzetaal.nl/walrus.

'Ik ben de walrus'

Robbert-Jan Henkes en Erik Bindervoet vertaalden het Beatles-nummer 'I Am the Walrus', geschreven door John Lennon en uitgebracht in 1967. Hier een fragment eruit.

Ingewandenpizza druipend uit een dooie hond
Kinderlockers visstick pornografenpriesters
Joh je bent een stoute meid je trekt je broek
omlaag
Ik ben de ijsman
Zij zijn de ijsman
Ik ben de walrus KIE KOE KEBOE

Buiten op haar Hollands platje wacht ze op
haar zoon
Als de zon niet komt, word je wel bruin
Door Hollands in je hemd te staan

Ik ben de boeman, zij zijn de boeman
Ik ben de walrus KA KOETJE BOE KOE KAAATJE BA

Sanne Wallis de Vries sprak op het congres over haar imitaties: "Het begint altijd fysiek. Ik kán niet eens beginnen met de stem. Als ik Beatrix nadoe, dan trek ik eerst de wangen strak. Dan de ogen op standje 'Ik wil hier eigenlijk niet zijn' en het hoofd recht boven de romp. Pas dan komt de stem erbij: licht Duits en licht denigrerend."

De hele presentatie is te vinden via www.onzetaal.nl/swdv.

Foto: Iris Vetter

Foto: Iris Vetter

Prinses Laurentien, beschermvrouwe van Onze Taal, ontving op het congres uit handen van Onze Taal-voorzitter Gert Haverkate het eerste exemplaar van het boek *Waar komt hagelslag vandaan?*, dat Onze Taal maakte in samenwerking met het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL).

In een gesprek dat de prinses daarna had met congrespresentator Jan Kuitenbrouwer uitte ze haar enthousiasme over het gekozen congressthema, en riep ze alle leden van Onze Taal op kinderen in hun omgeving “mee te nemen in hun passie voor taal”.

Het gehele gesprek is te zien via www.onzetaal.nl/prinseslaurentien.

Klinkend
Nederlands

Foto: Iris Vetter

Zanger Dave van Raven en gitarist Arjan Spies van The Kik sloten het congres af met onder meer een indrukwekkende versie van ‘Vluchten kan niet meer’. En met ‘Waar is je glimlach?’, een nummer van hun “grote inspiratiebron” Armand, met wie ze vorig jaar een album hebben opgenomen – en die twaalf dagen later zou overlijden.

Tot slot openden ze de gouden envelop met daarin (“Zou er digitaal mee gesjoemeld zijn?”) het Onze Taal-woord van het jaar 2015: *sjoemelsoftware*.

Het hele optreden is te zien via www.onzetaal.nl/kik.

Ploink

En mens moet z'n obsessies volgen, is mijn stellige overtuiging, dus nu ik midden in de opnamen van het tv-programma *Maestro* zit, gaat het over muziek en taal. Ik hoop dat u dat niet erg vindt.

Maestro is een programma waarin bekende Nederlanders (ook van het C-garnituur, zoals ikzelf) een poging doen om met succes een orkest te dirigeren. Na acht afleveringen is er een winnaar, en die wint een gouden baton.

Momenteel weet ik nog niet hoe ver ik ga komen, want we zijn net pas begonnen met opnemen. Maar tijdens het oefenen merkte ik al gauw – en dat is vast geen goed teken – dat ik van muziek letterlijk taal moet maken om een stuk te kunnen onthouden. Bij het begin van een aflevering krijgen wij, de deelnemers, allemaal een mp3 met een stuk muziek en de partituur. Omdat de fragmenten kort zijn, kun je ze beter gewoon uit je hoofd leren en niet naar de partituur kijken.

En bij dat uit het hoofd leren kwam de taal om de hoek kijken. Voor mij bleek het de moeite te lonen om de muziek uit te schrijven in een zelfbedacht fonetisch taaltje.

An der schönen blauen Donau begint bijvoorbeeld met: “Pam-pa-da-pam-pám, ploink ploink, ploink ploink.” Dat had ik onderaan mijn partituur geschreven als geheugensteuntje voor het geval ik meteen aan het begin van het stuk een black-out zou krijgen. Het hielp.

Op dit moment ben ik een deel van de *Ridderdans* van Prokofjev uit mijn hoofd aan het leren, een prachtig stuk, dat ook best logisch klinkt, maar waar af en toe een onverwachte pauze of trompetschal bij komt kijken.

Dit zijn mijn aantekeningen. “Iiiiiiii pauze.” Dit is om te onthouden dat aan het begin, na een lange hysterische toon van de violen een paukenslag volgt. “Roffel, roffel, roffel, roffel HAND.” Ik moet van mezelf met mijn hand aangeven dat de trommel vier roffels krijgt. “Thema, scheet!” Hetzelfde thema wordt nog eens gespeeld, en als een scheet klinkt er ineens onverwacht een blaasinstrument. “Hysterisch hoge violen spelen de melodie.” Dit spreekt voor zich. En dan zijn we alweer bij “EN - EIND!” Mijn manier om de twee abrupte klanken waarmee het stuk eindigt te onthouden.

Toen ik na de eerste aflevering klaar was met dirigeren en licht beschaamd het podium had verlaten, kwam een productie-medewerkster achter me aan met mijn partituur. Ik had hem op de bok laten liggen, zoals het podiumpje van de dirigent zo professioneel heet.

“Eh ... Is deze van jou? Er staat heel vaak *ploink op*”, vroeg ze.

Ja, alles waar *ploink op* gekrabbeld staat, is van mij.

Nu maar hopen dat *ploink* me ver gaat brengen in de muziek.

En anders maar gewoon mijn carrière in de letters en de woorden voortzetten.

AAF BRANDT CORSTIUS

Reacties naar:
redactie@onzetaal.nl, of
Redactie *Onze Taal*, Raamweg 1a,
2596 HL Den Haag.
Formuleer uw reactie kort en
bondig, bij voorkeur in niet meer
dan 250 woorden.

Illustratie: Hein de Kort

schoonmaakbedrijf met daarop het Polzeriaanse rijm: “Een van de weinigen die goed reinigen.” En ook het klussenbedrijf Nada verdient een eervolle vermelding met de taalkundig interessante slogan “Nada staat voor niets.” Taalplezier ligt gewoon op straat.

befaalde liedtekst van Drs. P. Hij heeft de brug zelf ingewijd, op 23 september 2005.

Veerpontbrug

JAN DE LANGE - SCHOONHOVEN

Pieter Nieuwint vermeldt in zijn artikel over Drs. P (‘Haar moedigheid was lank’, *Onze Taal* december) de strofe “En als de pont zo lang was als de breedte van de stroom, / dan kon hij blijven liggen, zei me laatst een econoom”. In Barendrecht is er echt zo’n pont-brug, gelegen tussen de Portlandsebaan en het wooneiland Gaatensoog. De brug biedt de aanblik van een pont, met een stuurhut en slagbomen en al. Op de stuurhut staat de

Nederlands ook moderne taal

HANS HULSHOF - BERGEN (NH)

In de bespreking van *Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland* in de januari-aflering van de rubriek ‘Boeken’ wordt vermeld dat dit boek gaat over het onderwijs in de moderne talen Frans, Engels, Duits, Spaans en Italiaans, maar daarbij is over het hoofd gezien dat het óók gaat over het moedertaalonderwijs, oftewel het schoolvak Nederlands! Het Nederlands behoort ook tot de moderne talen. <

Superwoorden: mokerzin

JOHAN SCHELLING - HAARLEM

René Appel inventariseerde in zijn artikel ‘Superwoorden’ (*Onze Taal* november) versterkende voorvoegsels in het Nederlands. Onlangs deelde iemand in een appgroep mee: “Ik heb mokerzin in zondag.” Ik herinnerde me dat ik dat voorvoegsel *moker* al eens eerder had gehoord. Turbotaal van übercoole jongeren – gaat voorbij, dacht ik toen. Maar misschien wordt *moker* toch het superwoord van 2016.

der dan de door Machiel Pomp in de rubriek ‘Reacties’ in het decembernummer genoemde vindplaats: de colleges van geograaf Jan Dekker in de jaren negentig.

Mijn leraar Nederlands, dr. P.J.C. de Boer, veroordeelde én benoemde dit verschijnsel al driekwart eeuw geleden: “het is ouderwets, a.h.w. verwelkt” (De Boer en Spoelstra, *Lezen en schrijven*, Thieme, Zutphen, 1941, p. 95). Alleen ter afwisseling in een opsomming kon *welke* zijn goedkeuring nog wegdragen: “de goederen die duurder zijn geworden, en ook die welke geheel zijn uitverkocht (...)”.

Verwelking

ARIS GAAFF - RIJSWIJK

In de oktoberaflevering van ‘Iktionaire’ schrijft Jan Kuitenbrouwer over de strijd tegen de ‘verwelking’, het quasi-deftige gebruik van *welke* in zinnen als “twee appartementen welke zijn samengevoegd”. De term *verwelking* is al veel ouder dan de door Kuitenbrouwer genoemde bronnen (Joyce Rijken-Lie en Eric Tiggeler), en ook ou-

Slechte slogans

RIEKJE MEIJLING - HAARLEM

In het artikel ‘Ik verf tot ik sterf’ (*Onze Taal* december) laten Tefke van Dijk en Christine Liebrecht allerlei slechte en vooral hilarische slogans de revue passeren. Maar er valt ook veel plezier te beleven aan góede slogans. Zo viel mijn oog onlangs op een wagen van een

Foto: Gemeente Barendrecht

‘Pont-brug’ in Barendrecht: zo lang als de breedte van de stroom.

Graag uw e-mailadres

Wilt u nog beter op de hoogte worden gehouden door *Onze Taal*? Sinds kort versturen we maandelijks een digitale nieuwsbrief aan de leden. Daarin vindt u nieuws over de vereniging, prijsvragen, taalquizen en speciale aanbiedingen die alleen voor onze leden gelden. Daarvoor hebben we dan wel uw e-mailadres nodig.

Ook om een andere reden is dat handig. We kunnen het gebruiken voor het digitaal versturen van de jaarlijkse contributiefactuur. Daarmee besparen we op de kosten voor het lidmaatschap.

U kunt uw e-mailadres doorgeven via www.onzetaal.nl/mail. Alvast bedankt.

Vraag en antwoord

SPREEKWOORDELIJK

In 'Spreekwoordelijk' wordt elke maand aandacht besteed aan de herkomst van een spreekwoord, gezegde of uitdrukking.

Illustratie: Matthijs Sluiter

Zuinigheid met vlijt ...

Waar komt het spreekwoord 'Zuinigheid met vlijt bouwt huizen als kastelen' vandaan en wat wordt ermee bedoeld?

De betekenis van dit spreekwoord zal niet moeilijk te raden zijn: wie zuinig is en hard doorwerkt (vlijtig is), kan heel wat tot stand brengen. Het is dus een lofzang op twee oude deugden: zuinig zijn en hard werken. Als je dat maar voldoende volhoudt, zal het je vanzelf financieel goed gaan, en kun je een prachtig huis voor jezelf laten bouwen: een huis als een kasteel.

De gedachte die achter dit spreekwoord zit, is al oud. Volgens het standaardwerk *Nederlandse spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden* (1923-1925) van F.A. Stoett kwam die gedachte al in het Latijn voor. De grote Romeinse schrijver, filosoof en politicus Cicero schreef bijvoorbeeld in 46 voor Christus al dat zuinigheid 'een groot inkomen' was. (De volledige zin luidt: "non intellegunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia", oftewel: 'mensen begrijpen niet wat een groot inkomen zuinigheid is'.) Ook in het Duits komt een variant van dit spreekwoord voor: 'Sparsamkeit und Fleiss machen kleine Häuser gross' ('Sparzaamheid en vlijt maken kleine huizen groot').

Er zijn nog enkele spreekwoorden waarin zuinigheid en spaarzaamheid worden geprezen, zoals 'Waar de zuinigheid huishoudt, groeit spek aan de balk', 'Wie spaart, vergaart' en 'Een stuivertje gespaard is een stuivertje gewonnen.' Ook het korte 'Overdaad schaadt' komt voort uit de gedachte dat je geen geld over de balk moet smijten. Een oudere variant daarvan is 'Overmaat schaadt, middelmaat baat' – wat natuurlijk een erg calvinistisch-Nederlandse gedachte is.

Van 'Zuinigheid met vlijt bouwt huizen als kastelen' bestaan enkele varianten. In sommige (oude) naslagwerken komt in plaats van *zuinigheid* ook wel *sparzaamheid* voor, en *paleizen* in plaats van *kastelen*. Al heel lang wordt trouwens voor de grap vaak aan dit spreekwoord toegevoegd: '... en luizen als kamelen'. Of: '... en wie zich niet dagelijks wast, krijgt luizen als kamelen'. Maar de meestvoorkomende variant is waarschijnlijk de inkorting tot drie woorden: 'Zuinigheid met vlijt' – vaak met een veelbetekenende blik uitgesproken.

Duizend man was/ waren

Wat is juist: 'Er was zeker duizend man op de been' of 'Er waren zeker duizend man op de been'?

'Er waren zeker duizend man op de been' geldt als juist. In deze constructie heeft *man* de meervoudige betekenis 'mensen', en dan wordt het met een meervoudige persoonsvorm gecombineerd.

In ouder Nederlands hadden sommige zelfstandige naamwoorden in het meervoud dezelfde vorm als in het enkelvoud. Je kon het dan hebben over 'één man' en over 'twee man', en over 'één been' en over 'twee been'. Ook in bijvoorbeeld het Duits en Engels zie je dit soms nog terug: *ein Lehrer - zwei Lehrer, one sheep - two sheep*. Bij de meervoudige betekenis hoort dan steeds een meervoudige persoonsvorm, en zo was dat in het Nederlands ook.

De meeste van die vormen zijn verdwenen, maar het meervoud *man* leeft voort in de betekenis 'mensen', en ge-

draagt zich dan grammaticaal ook als meervoud. Het meervoud *been* komt nog voor in de uitdrukking *op de been zijn* (of *blijven*).

Tenslotte / ten slotte

'Tenslotte gingen we nog even wat drinken bij de burens': is *tenslotte* hier juist, of moet het *ten slotte* zijn?

Hier is *ten slotte* juist. Er is een betekenisverschil tussen *tenslotte* als één woord en *ten slotte* met een spatie. Mét een spatie heeft *ten slotte* de letterlijke betekenis 'tot slot, als laatste, uiteindelijk'. Bijvoorbeeld: 'In het begin wordt het blad geel, dan bruin en ten slotte asgrijs' en 'Ten slotte gaf hij een samenvatting van zijn toespraak.'

Tenslotte is juist als de minder letterlijke betekenis 'welbeschouwd, per slot van rekening, immers' bedoeld is. Dit gebruik komt voor in zinnen als 'Ik ben tenslotte ook maar een mens' en 'Slaap morgen maar lekker uit; het is tenslotte vakantie.'

Foto: Iris Vetter

Er 'was' of 'waren' duizend man in de foyer bij het Onze Taal-congres?

Ziek()melden

? Schrijf je *ziek melden* of *ziekmelden*, en *beter melden* of *betermelden*?

In de praktijk worden *ziek-melden* en *betermelden* weliswaar vaak als één woord geschreven, maar de naslagwerken hebben die schrijfwijze nog niet opgenomen, en ook geen vergelijkbare combinaties. *Ziek melden* en *beter melden* gelden daarom vooralsnog als combinaties van twee losse woorden. Dat geldt ook voor de vervoegde vormen. Enkele voorbeelden:

- Je moet je wel op tijd ziek melden.
- Ik heb me vanmorgen beter gemeld.
- Hoewel Evert zich gisteren beter meldde, moet ik hem vandaag weer ziek melden.

Veelvoorkomende combinaties van een bijvoeglijk naamwoord en een werkwoord kunnen na verloop van tijd tot één woord samensmelten; voorbeelden daarvan zijn *goedkeuren* en *fijnmalen*. Vaak gebeurt dit als de combinatie erg ingeburgerd is en/of een eigen betekenis heeft. Er zijn alleen geen duidelijke criteria om te bepalen wanneer dat precies het geval is; een woordenboek, spellinggids of betrouwbare spellingwebsite (zoals www.spellingsite.nu of www.woordenlijst.org) moet dan uitsluitsel geven.

Schrijfster Griet Op de Beeck: "ge hadt", "vondt gij".

Gij had(t)

? In het boek *Kom hier dat ik u kus* van Griet Op de Beeck komen constructies voor als "ge hadt", "zoudt gij" en "vondt gij". Vanwaar die **t** aan het eind?

De persoonsvorm bij *ge* en *gij* wordt traditioneel met een **t** geschreven, óók in de verleden tijd. Anders dan *u had* en *vond hij* is het dus *gij hadt* en *vondt gij*.

Voor de meeste Nederlanders geldt het woord *gij* in de standaardtaal als sterk verouderd en behoorlijk formeel, maar in Zuid-Nederland en in België wordt het nog heel veel gebruikt, vooral in niet al te formele taal. In België heeft het zelfs min of meer de status van

informele standaardtaal, terwijl het in Nederland eerder als (Brabantse of Limburgse) dialectvorm wordt gezien.

Ondanks het informele karakter worden bij *ge/gij* over het algemeen nog altijd de traditionele persoonsvormen met een slot-**t** als juist beschouwd. Daarbij geldt ook nog eens dat de klinker soms verlengd wordt: het is bijvoorbeeld *gij kwaamt* en *gij waart*. Het boek van Op de Beeck, dat in 2014 verschenen is, bewijst dat deze vormen nog volop gebruikt worden in België.

TAALTRAININGEN

Ook dit jaar bieden we weer taaltrainingen aan. Er staan op dit moment trainingen gepland op zaterdag 12 maart, donderdag 17 maart en dinsdag 19 april. Al deze trainingen vinden plaats in de Openbare Bibliotheek Amsterdam.

Leden van Onze Taal kunnen met **korting** deelnemen. Meer informatie vindt u op www.onzetaal.nl/taaltrainingen en op www.onzetaalwebwinkel.nl/taaltrainingen.

MEER TAALADVIES?

Direct antwoord op een taalvraag? De Taaladviesdienst is elke werkdag van 9.30 tot 12.30 uur bereikbaar op 0900 - 345 45 85 (zie ook het colofon). Op onze website worden bovendien ruim 2000 taalkwesties behandeld: www.onzetaal.nl/taaladvies.

Voor spellingkwesties kunt u ook terecht op onze spellingwebsite: www.spellingsite.nu. Daar is de schrijfwijze van vele tienduizenden woorden en namen te vinden, met bij elk woord uitleg over het hoe en waarom van die spelling.

Test

A. Test uw spellingkennis

1. a. amendament
b. amandement
c. amendement
2. a. bordeaurood
b. Bordeaurood
c. bordeauxrood
3. a. clarinettekwintet
b. klarinetkwintet
c. klarinetkwintet

B. Vergroot uw woordenschat

1. *abominabel*
a. bewonderenswaardig
b. overvloedig
c. verschrikkelijk
2. *bigorexia*
a. angst voor dieren, met name insecten
b. angst niet gespierd genoeg te zijn
c. angst voor overdreven vroomheid
3. *chanten*
a. flirten
b. langzaam overschenken van wijn
c. meditatief zingen

C. Zoek de fouten

1. In die Zuidlimburgse plaats, waar het laat zestiende eeuwse kasteel met de romaanse kapel gehuistvest is, wordt binnenkort de tweejaarlijkse biennale gehouden.
2. Dan verschijnen in het pittoreske prieltje de prachtigste freûles met zilveren kleinodieën behangen om de ridders in hun maliënkolders te imponeren.

D. Extra

Hoe noemen we de schuine strepen in dit wapen: banderol, cartouche, keper of wassenaar?

De antwoorden vindt u op bladzijde 32 van dit nummer.

KORTE TAALTIPS

Riskant/risicovol De woorden *riskant* en *risicovol* bestaan beide, en zijn in de meeste contexten als synoniemen te beschouwen. >> onzetaal.nl/riskant

Texel (uitspraak) De naam *Texel* wordt meestal uitgesproken als 'tessel', maar 'tekseel' is niet fout. >> onzetaal.nl/texel

Geërfd/georven Het voltooid deelwoord van *erven* is bij voorkeur *geërfd*; *georven* geldt niet als verzorgd of neutraal taalgebruik. >> onzetaal.nl/erven

“Ik verdraag niet zo veel woorden”

Interview met Esther Gerritsen, schrijfster van het Boekenweekgeschenk

Uitgebeende zinnen, bedrieglijk simpele taal, een buitengewone blik op de dingen: dat kenmerkt de boeken en columns van Esther Gerritsen. Zij schreef het Boekenweekgeschenk van dit jaar: *Broer*, dat 12 maart verschijnt. Een gesprek over verteltechniek, schurende dialogen en een bondige stijl.

JAN ERIK GREZEL

“**A**ls kind ontdek je de magie van fantasie. Op jonge leeftijd schreef ik al graag, en wat mij daarin aantrok, was de mogelijkheid zomaar van alles te verzinnen. Toch was dat schrijven in het begin vooral ‘nadoen’. Ik herinner me dat ik een verhaal schreef en me ervan bewust was dat ik *Meester van de zwarte molen* zat te imiteren, een kinderboek over een zwarte tovenaer, zo’n duister verhaal over goed en kwaad.”

Esther Gerritsen (44), dit jaar schrijfster van het Boekenweekgeschenk, moet ver terug als het over het ontstaan van haar schrijverschap gaat. “Mijn favoriete onderdeel op de basisschool was ‘opstel schrijven’. Meestal begon de hele klas te zuchten, vooral als de meester geen thema gaf, maar ons vrij liet. Ik werd daar juist heel blij van. Eigenlijk was ik ook wel een talige ‘nerd’. Zinsontleding vond ik geweldig: ontdekken en begrijpen hoe taal in elkaar zit.”

Genomineerd

Gerritsen groeide op in Gendt, onder de rook van Nijmegen. “Grote families, mensen van het platteland.” De thuisbasis was geen huis vol boeken. “In

het dorp was wel een bibliotheek. Mijn moeder bracht me daarheen en zei dan: ‘Ik wacht buiten even.’ Maar ze moest me altijd halen. Het duurde te lang.”

Niet alleen lezen, maar ook schrijven leek een tweede natuur. “Voor mijn verjaardag trakteerde ik de hele klas een keer op schriftjes en pennen. Teleurstelling alom: waar bleef het snoepgoed? Zelf vond ik een nieuw schrift het fijnste cadeau dat ik kon krijgen. Ik begon dan een verhaal te schrijven, maar was na dertig bladzijden klaar. Zoveel heb je als kind niet te vertellen.”

Sinds haar debuut in 2000 schreef Gerritsen toneel, verhalenbundels, columns en zes romans. De laatste drie zijn genomineerd voor grote literaire prijzen (zie het kader hiernaast). Ze vertelt erover in het ruime souterrain vol boekenkasten van het Amsterdamse kantoorpand van de CPNB, de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek. De CPNB verzorgt onder andere de Boekenweek en geeft het Boekenweekgeschenk uit, dat 12 maart verschijnt: Gerritsens novelle *Broer*, over een succesvolle jonge vrouw die opeens wordt geconfronteerd met haar onaangepaste broer.

Foto: Iris Vetter

Esther Gerritsen

Esther Gerritsen (Gendt, 1972) heeft sinds haar debuut, de verhalenbundel *Bevoorrecht bewustzijn* (2000), zes romans geschreven. De laatste drie daarvan, *Superduif* (2010), *Dorst* (2012) en *Roxy* (2014) werden genomineerd voor de Libris Literatuur Prijs. In 2014 ontving zij de prestigieuze Frans Kellendonk-prijs voor haar gehele oeuvre. Gerritsen heeft al jaren een populaire wekelijkse column in de *VPRO Gids*.

Het uitgangspunt in haar proza is de gevoels- en gedachtenwereld van vrouwen, en de 'buitenzaken' die daarin onrust veroorzaken: moeder-dochterrelaties, verhoudingen met mannen, omgang met vreemden. Bedrieglijk alledaags en sober gestileerd schetst Gerritsen de conflicten tussen de hoofdpersonen en de wereld om hen heen. Op het raakvlak van gewoon en abnormaal probeert zij te achterhalen wat mensen drijft. "Fictie is dé manier om te onderzoeken hoe mensen in elkaar zitten."

Scènes

Schrijfster Gerritsen is oorspronkelijk opgeleid tot dramaturge. Draagt haar werk daar de sporen van? "Vast wel. In dat vak leer je vooral toneelstukken analyseren, en dat vind ik alleen interessant om het zelf na te kunnen doen. Dat kon op de opleiding bijvoorbeeld als we de film *Scènes uit een huwelijk* van Ingmar Bergman bekeken. Daarin zegt de man op een zeker moment tegen zijn vrouw: 'Ik ga bij je weg.' Zij stelt haar emotionele reactie uit. Dat kan op veel manieren: ontkennen, het zogenaamd niet verstaan, over iets anders beginnen, boos worden. Het drama wordt dan groter. Zulk soort scènes leerden wij zelf ook schrijven."

"Er zijn talloze dramaturgische technieken die je bij verhalen schrijven kunt toepassen. Zoals de vraag stellen: 'Waarom nu?' Er ontspoot iets in het leven van een personage, en een dramaschrijver moet kunnen uitleggen waarom zoiets op dát moment in het verhaal gebeurt. In *Broer* is de hoofdpersoon Olivia iemand die alles onder controle heeft. Dan verschijnt haar broer en verliest ze de grip op haar leven."

"Een andere techniek leer ik mijn dochter van zeven al. Met haar heb ik een deal: ik vertel een

verhaal, zij wast haar haren. We hebben een denkbeeldige verhalenmachine gemaakt die we tijdens het haren wassen gebruiken. De machine bestaat uit drie dozen. In de eerste doos zitten helden, bijvoorbeeld Superman of een konijn. De tweede doos bevat werkwoorden: *lopen*, *maken*, *werken*. En in de derde doos zitten gevolgen. Een greep uit de drie dozen kan leiden tot 'Papa koopt trui', en daar bouw ik een verhaal mee op. Maar het wordt pas spannend als je de volgorde 'held - actie - gevolg' omdraait: 'Trui koopt papa.' Mijn dochter is dan zó enthousiast dat ze uit bad wil springen om het meteen op te schrijven."

"Dit is een toepassing van wat je op de opleiding leert over een premisse. Dat is een korte zin waarin je een verhaal moet kunnen samenballen, zoals het bekende voorbeeld van *King Lear*: 'Blind vertrouwen leidt tot ondergang.'"

Schuren

Gerritsen schrijft geen vuistdikke romans. Dat is niet omdat ze weinig te zeggen heeft. Het is haar manier van vertellen: geserreerd, geen woord te veel: "Alles wat niet in dienst van het verhaal staat, moet eruit."

Een belangrijke ontwikkeling in haar carrière was de ontdekking van de typische structuur van het korte verhaal. “Daar raakte ik door geobsedeerd. Die heb je vooral in liedjes. Als voorbeeld gebruik ik vaak ‘KL 204 (Als ik God was)’ van Peter Koelewijn. Een man en vrouw zijn op weg van Hilversum naar Schiphol. De man zet de vrouw op het vliegtuig; dan rijdt hij terug naar huis, maar eerst gaat hij nog even naar een café. Dat is het. Maar er gaat een enorm drama achter schuil.”

Veel zeggen met weinig woorden. Gerritsen zelf excelleert in zulk ijsbergproza, vooral in dialogen (zie het kader op bladzijde 21). Hoe creëert zij die onzichtbare onderlaag? “Een dialoog mag nooit een gemakkelijk gesprek zijn. Het moet haperen. Zo wordt duidelijk wat er mis is tussen twee mensen. Daarbij moet elke mededeling van belang zijn. Alles wat er gezegd wordt, veroorzaakt iets bij de ander.”

Gerritsens dialogen schuren en raspen, maar zijn vaak ook hilarisch. “Ik ga keten in mijn hoofd. Als ik zo’n verhaal opbouw of een dialoog schrijf, word ik wat baldadig. In *Broer* komt die broer tegelijk met de directeur van zijn zus op de receptie. Eigenlijk kan dat in dit geval helemaal niet. Of ik ermee wegkom, ligt aan de manier waarop ik het uitwerk. In zo’n verhaal moeten alle dingen waar je in het echte leven bang voor bent, juist wél gebeuren.”

Amputatie

Hoe is het verhaal *Broer* ontstaan? “Ik begin altijd met een vaag idee. Bij deze opdracht wist ik dat het over familiebanden zou gaan, en dat de vrouwelijke hoofdpersoon de controle verliest. Ik loop dan weken rond zonder te schrijven, maar het grote verhaal krijgt langzamerhand vorm in mijn hoofd. Om te beginnen moet er een aanleiding zijn: het ‘Waarom nu?’”

“Bij *Broer* was dat iets autobiografisch. Mijn vader werd ziek. Hij had chemotherapie en kreeg een bloedprop in zijn been. Opeens dreigde amputatie. Ik raakte totaal overstuur. Mijn emotie verbaasde mezelf. Maar na een huilbui werd ik rustig, en ik dacht: zo moet ik beginnen met *Broer*. Als het niet

goed was afgelopen met mijn vader, had ik dit gegeven waarschijnlijk niet gebruikt.”

“Als ik het begin heb, is het echt losgaan. Ik weet niet hoe het afloopt. Natuurlijk schep ik een paar personages. Olivia is de hoofdpersoon, haar broer Marcus zorgt voor de ontregeling, waarmee het drama kan beginnen.”

En het schrijfproces? Verloopt dat snel bij Gerritsen? “Het schrijven is een voortdurend heen en weer gaan. Ik herschrijf, maar kom elke keer wel weer een stukje verder. Twee stappen achteruit, drie vooruit. Wat er sneuvelt bij het herschrijven zijn bijvoorbeeld zijwegen. In een eerdere versie van het Boekenweekgeschenk beschreef ik de manier waarop Olivia haar twee zonen opvoedt en wat ze van het resultaat vindt. Dat is beschouwend. Omdat het niet in dienst van dit korte verhaal stond, is het eruit gegaan.”

Haiku

Sommige formuleringen in het Boekenweekgeschenk lijken het kernachtige restant van een hele alinea: “Olivia reed het centrum uit, meer ergens vandaan dan ergens naartoe” (blz. 15). Gerritsen: “Ik probeer vooral niet uit te weiden, want dat is hetzelfde herhalen op drie manieren. Een collega-schrijver zei eens: ‘Als ik mijn boek ondersteboven houd en het flink schud, mag er niets uit vallen.’ Dat geeft goed het proces en het resultaat weer. Niet dat ik dat per se wil, maar ik verdraag niet zo veel woorden. Bijvoeglijke naamwoorden lijken er soms met de haren bij gesleept. Ik stel me steeds de vraag: ‘Staat hier nu precies wat ik wil beweren?’ Alles wat de tekst alleen maar opstuigt, is taboe.”

Het Boekenweekgeschenk 2016

Broer is het Boekenweekgeschenk, dat u van 12 tot en met 20 maart ontvangt bij besteding van minimaal € 12,50 aan Nederlandstalige boeken. Het is een uitgave van de CPNB, de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek. De novelle zal voor veel lezers de eerste kennismaking zijn met schrijfster Esther Gerritsen. In stijl en thematiek biedt het boekje een fraaie staalkaart van haar uitzonderlijke talent.

Centraal in het verhaal staat Olivia, een succesvol financieel directeur die is ingehuurd om een stoffig familiebedrijf van de ondergang te redden. Juist als zij voortvarend aan die klus begint, wordt haar leven verstoord door haar onaangepaste broer Marcus, met wie ze nauwelijks contact heeft. Hij moet een beenamputatie ondergaan. Olivia raakt verstrikt in de verwerking van deze ingreep, terwijl haar positie in het bedrijf wankelt.

Verhalen van Gerritsen hebben doorgaans geen goed einde. Waarom is het met *Broer* anders? Gerritsen: “Daar was ik echt aan toe. Ik wilde een troostende, positieve afloop. Maar dat zeg ik al vier boeken lang. Nu is het gelukt. Goed getimed voor zo’n feestelijke Boekenweek.”

“Ik heb ook een strenge redacteur, al heel lang dezelfde. In het verleden kreeg ik kopij terug met rode kruisen. In de kantlijn stond: ‘Nu weten we het wel.’ Bij mijn laatste boek was het omgekeerd. Hij vond dat ik op sommige punten wat moest toevoegen. Ik ben zó aan het schrappen dat ik weleens bang ben dat er niets overblijft. Of dat het teruggebracht wordt tot een ‘haiku.’”

Gerritsen schrijft soms zinnen met een poëtische lading: “Hoe kon ze een been missen van de man die ze in zijn geheel nooit miste?” (blz. 22). Of: “Haar te kunnen troosten was zijn troost geweest” (blz. 48). Maar ze schrijft geen gedichten. “Het psychologische en dramatische van een roman is mij te dierbaar. Neem de broer, die wakker wordt na zijn beenamputatie. Dat is drama en dat moet ik over twee pagina’s uitsmeren.”

Appelkroes

Is er een specifieke Gerritsen-stijl? “Als schrijver ben je altijd bezig met de vraag: zegt dit precies wat je bedoelt? Maar of dat ook mooi moet klinken? Ik ben geneigd om te zeggen dat ik daar niet mee bezig ben tijdens het schrijven. Toch klopt dat ook niet helemaal. Er zijn woorden die ik lelijk vind, en die vermijd ik. Een scène waarin een vrouw haar onderbroek moet uittrekken stelt mij voor problemen. Het woord *onderbroek* vind ik vreselijk. Een ‘onderbroek’ is veel te groot. En *slipje* heeft een te kokette klank. Het zijn allebei verkeerde woorden.”

“Woorden roepen associaties op die voor een schrijver wel of niet deugen. Ik gebruik weleens dialectwoorden uit mijn geboortestreek, omdat ze naar mijn gevoel perfect uitdrukken wat ik bedoel. Zoals *holveren*: kinderen ‘holveren’ de trap af. Dat gaat zo snel dat je de stappen niet meer hoort. Of het woord *onmundig*: ‘lomp’. Dat moet er dan weer uit, omdat

“*Haverklap*, wat is dat? Het is sleets, ik vind het lelijk. Het is net of een zin met zo’n beeld minder echt wordt.”

het geen Nederlands is. In het eerste verhaal dat ik publiceerde, gebruikte ik *appelkroes* voor ‘klokhuis’. Ik wist niet eens dat *appelkroes* dialect was. *Klokhuis* klinkt mij nog altijd bekakt in de oren.”

Welke stijlmiddelen hanteert zij bewust wel of juist niet? “Bij mij vind je weinig beeldspraak. Het mag alleen als het iets toevoegt. En sleetse beelden komen er bij mij helemaal niet in. Ze staan in elk boek, op elke pagina.” Gerritsen springt op en beent naar een van de boekenkasten, trekt er een willekeurig boek uit en scant de eerste pagina. “Hier: ‘om de haverklap’. Huppekee, eerste pagina. *Haverklap*, wat is dat? Het is sleets, ik vind het lelijk. Het is net of een zin met zo’n beeld minder echt wordt. Het doet mij denken aan mijn kinderneiging om in verhalen dingen na te doen. Dan gebruikte ik steeds woorden als *plotsklaps*. Hier, nog een voorbeeld: ‘Zij was de oogappel van mijn moeder.’ Ik stel mij de vraag: hoe zou ik het noemen?”

Dagboek

Tot slot: in interviews heeft Gerritsen weleens laten weten dat ze kampt met een lichte vorm van manische depressie. Heeft schrijven in dit verband een helende werking? “Als je fictie schrijft, kijk je heel technisch naar alles om je heen. Hoe werkt bijvoorbeeld wanhoop? Tijdens het schrijfproces ben ik niet met mezelf bezig. Ik moest voor *de Volkskrant* een stukje schrijven over ‘het dagboek’. Dan gaat het helemaal mis bij mij, want dan ga ik grenzeloos over mezelf nadenken. Dat gaat altijd de zwarte kant op.”

“Maar bij het schrijven van fictie staat alles in dienst van het verhaal. Dan ben ik niet naar binnen gericht. Bij schrijven richt je je energie naar buiten, net als iedereen doet die gewoon met zijn werk of dagelijkse dingen bezig is. Zo is het schrijven voor mij ook, als het goed is. Mijn columns gaan weliswaar veel over mijn eigen leven, maar dan beweegt alles zich binnen één dag of één thema. Dat is een prettige beperking. Je bent als schrijver uiteindelijk toch al meer met jezelf bezig dan voor wie dan ook gezond zou zijn.” ◀

Fragment uit *Broer*

Olivia heeft haar broer Marcus al lang niet gesproken. Hij belt haar onverwacht vanuit het ziekenhuis:

Marcus huilde met hoge uithalen en Olivia wachtte tot hij in staat was te spreken.

Toen hij was gekalmeerd, zei hij: “Ik word zo geopereerd.”

“Geopereerd?”

“Ze gaan kijken of ze mijn been ... ze kijken naar mijn been.”

“Een kijkoperatie?”

“Nee, ze kijken of ze het kunnen behouden.”

“Behouden?”

Haar broer schoot weer vol.

“Waar heb je het over?”, vroeg ze.

“Het is helemaal zwart.”

“Wat?”

“Het been,” riep hij nu kwaad, “dat zei ik toch?”

“Nee, dat zei je helemaal niet!”

“Luister dan!”

“Ik luister!”

Het moest minstens veertig jaar geleden zijn dat ze voor het laatst tegen elkaar hadden geschreeuwd. Zijn eerste stemverheffing na zo lange tijd had ze onmiddellijk beantwoord. Het ergerde haar.

“Ik moet ophangen, ze kunnen elk moment beginnen.”

Olivia kreeg het plotseling benauwd en vroeg: “En dan?”

“Ze kijken of ze het kunnen behouden.”

“Dus ze kunnen het gewoon behouden?” Natuurlijk, dit was haar broer, hij overdreef.

“Nee,” zei hij, “ik moet me erop voorbereiden van niet. Ik word nu weggereden.”

“Wacht, in welk ziekenhuis?”

“Ik moet ophangen.”

fotostrips.nl

Gemiddelde waardering:
9

GENOOTSCHAP
OnzeTaal
Taaladviesdienst

Kennis van het Nederlands opfrissen?

De ervaren taaladviseurs van Onze Taal verzorgen leerzame en praktijkgerichte taaltrainingen.

U kunt u nú inschrijven voor de trainingen van dit voorjaar. Wist u dat we ook taaltrainingen op maat verzorgen bij organisaties?

Met korting voor Onze Taal-leden!

Taaltrainingen:

- Opfrustraining taalregels
- Complete training spelling
- Training leestekens en praktische grammatica

Voor meer informatie: www.onzetaal.nl/taaltrainingen.

Erik van der Spek buigt zich maandelijks over beeldspraak die de tijdgeest vangt – en soms zelfs ook bepaalt.

Thermometer

Met een thermometer kun je de temperatuur meten. Dat beperkt zich niet tot het weer of een patiënt, ook de samenleving heeft een temperatuur. “Geen enkele krant heeft de thermometer zo diep in de billen van de samenleving als *De Telegraaf*”, zei de journalist Jan Blokker bij het honderdjarig bestaan van deze krant. Dat was in 1993, maar het is een beeld dat beklijft.

De thermometer van Blokker heeft school gemaakt. “Twitter als thermometer van de samenleving leidt tot kwakzalverij”, schrijft Jean-Pierre Geelen in *de Volkskrant*. Ook de burgemeester van Zwolle, Henk Jan Meijer, neemt graag de temperatuur op: “Als je op pad gaat voor de nieuwjaars toespraak, zoek je toch een beetje verdieping. (...) Even de thermometer in de samenleving steken, zeg maar.” De gemeente Stichtse Vecht heeft zelfs een thermometer op internet, waarop burgers hun mening over de gemeente kunnen geven.

De thermometer sluit goed aan bij de conceptuele metafoor ‘emoties zijn warm’ (en de ratio is koud). We zien die metafoor aan het werk in zinnen als ‘De emoties liepen hoog op’, ‘De inspraakavond mondde uit in een verhit debat’ of ‘De vonken sprongen eraf.’ Daartegenover staan de ‘kille cijfers’, de ‘ijsskoude logica’, vaak afkomstig van de ‘kille rekenmeesters’. Warm is goed, lijkt de teneur te zijn, maar te warm is gevaarlijk.

Tot slot Diederik Samsom. Hij brengt geregeld buurtbezoeken en ook hij peilt daarbij de stemming in het land. “Ik ken de temperatuur van de samenleving wel zo’n beetje en ik overschat hem niet”, zegt hij daarover in *NRC Handelsblad*. “Ik weet hoe laag die staat.” Maar hier lijkt Samsom de thermometer met een thermostaat te verwarren. Misschien dat zijn voorliefde voor duurzaamheid hem parten speelt?

ERIK VAN DER SPEK

Foto: 123RF

Hospice De overgang

Fuck, fuck, fuck! Teringtyfuskutzooi!
- Huh?

- Ja sorry hoor. Ik had even behoefte aan wat pittigs.

- Wat pittigs?

- Ja. Iets met smáák! Met een bite! Heb jij dat niet?

- Wat?

- Die taal! Op een gegeven moment had ik zin om heel hard te gillen. Dat totaal gesteriliseerde jargon. Elk woord apart verpakt, in cellofaan.

- Hou op.

- Wat zei hij ook alweer?

- “Wij zijn een high-care-faciliteit op spirituele grondslag met een palliatieve kerntaak en een outreachende werkwijze ...”

- O ja. Outreachend werken, my god!

- Hospitium The Four Tops.

- (zingen:) Reach ouuuut!

- Come on girl!

- Reach ouuuuuut ... for me-e-e-e!

- Doengdoekedoeng-doeke-doengdoekedoeng-doeke-doengdoekedoeng!

- Ha!

- Iiiiiii’ll be theeere!

- To love and comfort you-ou!

- Iiiiiii’ll be theeere!

- O ja, dat miste ik even, maar hadden ze het op een gegeven moment nou over ‘ontbijtzorg’?

- Respíjtzorg! Dat iemand tijdelijk wordt opgenomen om de mantelzorgers even rust te gunnen. Ze wilden weten of daar ook nog behoefte aan was. Dan moesten we op www.respíjtzorg.nl kijken.

- O, oké.

- En je kunt ook nog naar een “bijna-thuis-huis”. Voor

“thuisverplaatste zorg”.

- En: het is belangrijk dat er adequaat geluisterd wordt naar de signalen van de betrokkene.

- O ja. Adequaaf luisteren naar signalen. Alsof je een onderzeeer bespioneert.

- Maar je kunt dus ook inadequaaf luisteren, dat heb ik me nooit zo gerealiseerd. Dat je wel luistert, maar naar de verkeerde geluidsbron of zo. Niet naar de betrokkene, maar naar de radiator, ik noem maar iets.

- Of geluiden in de verte.

- Dat *betrokkene* ook.

- Verschrikkelijk. Dat komt omdat je geen ‘patiënt’ mag zeggen.

Je bent een ‘bewoner’ of een ‘gast’. En anders ‘de betrokkene’.

- Hallo, wie bent u? Nou eh, ik ben betrokken bij dit overlijden.

Dé betrokkene, zeg maar. Het aspirant-lijk, zogezegd.

- Ik zit in mijn eindtraject.

- Nee, in je láátste eindtraject.

- O ja. En toen die vrouw, van de verzorging. Die het de hele tijd over de “overgang” had. Ik denk: ga je daar óók al voor naar een hospice?

- Maar helaas, zij bedoelde De Dood. Hashtag wuhahaha.

- “Het *d*-woord”, zei ze op een gegeven moment, hoorde je dat?

- Ja, en “het *e*-woord”, voor euthanasie. Brrr. Dat verbale kindermeel, waar je zó flauw van wordt dat je zin krijgt om iets héél grofs te zeggen. Of ergens mee te gooien.

- Enfin. Ze bedoelen het goed, daar niet van.

- Dat is waar.

- Nu nog een beetje normaal praten graag.

- Als dat zou kunnen.

JAN KUITENBROUWER

Strikt privé

Een brief die privé is, is een 'privébrief'. Vreemd eigenlijk, want in zulke gevallen staat er altijd een spatie: *een mooie brief, een korte brief*, enz. Binnenkort verschijnt er een boek met nog veel meer voorbeelden van wat er mooi, gek en fout is aan onze taal.

GASTON DORREN

Illustratie: Frank Dam

Het ziet eruit als een vrij normaal woord, *privé*. Maar het gedraagt zich raar.

'Mijn brieven zijn privé', dat is een doodgewone zin. *Privé* is daarin een bijvoeglijk naamwoord. Zo staat het woord ook in de woordenboeken: als een bijvoeglijk naamwoord.

De meeste bijvoeglijke naamwoorden kun je ook vóór het zelfstandig naamwoord zetten: 'De vrouw is grijs' wordt dan 'de grijze vrouw'. Maar sommige bijvoeglijke naamwoorden hebben daar te veel bindingsangst voor. *Pleite* bijvoorbeeld: 'De directeur is pleite' kan wel, 'de pleite directeur' niet. Van 'taalprof' Peter-Arno Coppen krijg ik een heel lijstje toegestuurd: *kwijt, beu, anders, benieuwd, handgemeen, jammer, onwel, wel, welletjes, picobello, bestand, indachtig, deelachtig* en *wars* – allemaal verzetten ze zich tegen 'attributief gebruik'. Ze willen, anders gezegd, niet aan een zelfstandig naamwoord geklonken worden. Een reiziger kan onwel worden, maar dan is hij nog geen 'onwelle reiziger'.

Maar *privé* is een nog vreemder geval. Het heeft niet zozeer bin-

dingsangst als wel een extreme bindingsbehoefte (verlatingsangst?): het laat zich wel voor een zelfstandig naamwoord zetten, maar gaat er dan prompt een symbiotische band mee aan. Als de brieven *privé* zijn, zijn het geen 'privé brieven' of 'privé brieven', maar 'privé brieven'. *Privé* heeft, paradoxaal genoeg, geen privéruimte nodig. Geen spatie. Het bijvoeglijk naamwoord transformeert in een deel van een zelfstandig naamwoord.

Is dat misschien alleen maar een spellingkwestie, een uitzondering, een foutje van de Taalunie? Toch niet, want de spelling strookt met de uitspraak. Luister maar, en hoor: de klemtoon ligt op het woorddeel *privé*, niet op *brieven*. Bij andere bijvoeglijke naamwoorden is dat omgekeerd: in *lange brieven* krijgt juist *brieven* de klemtoon (tenzij we de tegenstelling met 'korte brieven' extra willen benadrukken).

Heel vreemd, dit afwijkend gedrag. In het Frans, zijn taal van herkomst, gedraagt het woord zich heel normaal: aan *vie privée* is niets vreemds te bespeuren. In het Nederlands hebben we nog het synoniem *privaat*, en ook dat

gedraagt zich normaal: mijn privéleven is mijn 'private leven', gewoon met spatie.

Een ander geval dat er een beetje op lijkt, is *standaard*. 'Zijn grapjes waren nogal standaard' staat niet tegenover 'zijn standaard grapjes', maar 'zijn standaardgrapjes'. Toch is er een verschil. Ik heb sterk het idee dat *standaard* zijn leven begonnen is als zelfstandig naamwoord: 'Vondels taal gold lange tijd als de standaard voor goed Nederlands.' Daarna werd *standaard* deel van samenstellingen als *standaardtaal*, *standaardgrapjes* en *standaardkosten*. En ten slotte werd dat eerste woorddeel soms als een losse bepaling gebruikt: 'Voorrijkosten zijn standaard.' Ook *cliché* gedraagt zich zo. Maar *privé* is als bijvoeglijk naamwoord het Nederlands binnengekomen.

Waarom gedraagt *privé* zich dan toch zo raar? Ik kan het niet achterhalen. Het woord heeft zo zijn privéredenen, zou ik bijna zeggen. <

Vakantie in eigen taal. Wat er mooi, gek en fout is aan ons Nederlands van Gaston Dorren verschijnt op 1 maart en is te koop bij Onze Taal (zie blz. 28).

Wie vertaalt, loopt onvermijdelijk tegen de grenzen van de taal aan. In deze rubriek presenteert elke maand een vertaler zijn of haar weerbarstigste vertaalprobleem – en de uiteindelijke oplossing.

Babet Mossel

Wat is het grootste vertaalprobleem dat u bent tegengekomen?

Eigenlijk elke volgende zin. Maar ik herinner me een gekmakende woordspeling uit *Sabbath's Theater*, van Philip Roth (1995). De sjofele Mickey Sabbath krijgt tijdelijk onderdak in het chique New Yorkse appartement van een vriend, die de volgende ochtend vroeg naar zijn werk vertrekt. In de dure designkeuken staat een lucullisch ontbijt klaar voor Mickey, wiens jaloers spottende inventaris van de volle tafel aldus eindigt: “The breakfast crockery was that heavy yellow French stuff decorated with childlike renderings of peasants and windmills. Quimper. Beyond quimper.” *Quimper* mét hoofdletter (de Bretonse bakermat van dit aardewerk; uitspraak ‘kèng-pèr’) was logisch, *quimper* zónder niet (ik las automatisch ‘koewimpuh’). Het woord bleek alleen als plaatsnaam te bestaan.

Kort daarna stuitte ik op: “What have I achieved that could possibly quimper?” Zelfde probleem, zelfde handen in zelfde haar. En vijf pagina’s verder stond het er wéér!

Hoe hebt u het opgelost?

Later viel me ’s nachts opeens in dat Amerikanen *Quimper* uitspreken als *compare*, ofwel ‘kmpèh’! Nu kon ik een bruikbare woordspeling gaan verzinnen. De volgende ochtend diende zich meteen de juiste brainwave aan, met dit resultaat: “Het ontbijtservies was van dat zware gele Franse spul, verlucht met kinderlijke afbeeldingen van boeren en windmolens. Boerenbont. Boerenbon-ton.” En: “Wat heb ik bereikt dat ook maar in de verste verte zo boerenbont is?”

Gekwimper is in mijn privé-vertaalhuishouding een geveleugeld scheldwoord geworden.

Babet Mossel (Amsterdam, 1948) vertaalde werk van André Aciman, Louis Begley, Charlotte Brontë, Jonathan Coe, Philip Roth, Jorge Semprún, Vikram Seth, Anne Tyler e.a. Ze ontvangt op 19 maart de Martinus Nijhoff Vertaalprijs voor haar gehele oeuvre.

Foto: Irma Huischer

Klikspanen (ww.)

En van de mooiste taalboeken van 2015 was *Rechts is waar de duim links staat* van José Vandekerckhove. De titel bracht me op slag terug naar mijn kindertijd, toen mij op school net dát zinnetje werd geleerd om het verschil tussen links en rechts te onthouden – en alles alleen maar ingewikkelder werd.

Ook de inleiding van het boek, geschreven door em. prof. dr. Joop van der Horst, is blijven hangen. Hij vraagt zich af waarom mensen in het bijzijn van een taalkundige denken dat ze extra op hun taal moeten letten. “Daar is net zo weinig reden voor als schaamte voor je eigen lichaam. De een heeft een dikke neus, een ander flaporen, er zijn er met een heel dun nekje of met X-benen. Wel, dat is dan zo. En met taal is het niet anders gesteld.”

Misschien hebben mensen een overdosis *io voor taal* of *Groot Dictee* te slikken gekregen, en zijn ze daarom in het bijzijn van iederéén die ‘iets met taal’ doet bang om fouten te maken. Maar bij taalkundigen is die angst inderdaad ongegrond, want, dames en heren, wij vinden fouten opwindend! Het zijn namelijk net de fouten die ons een dieper inzicht in de wonderlijke radertjes en mechaniekjes van de taal verschaffen.

Toegegeven: me ergeren aan taalfouten kan ik wél, zeker in de geschreven taal, maar dat is meer de ergernis van de taalgebruiker dan die van de taalkundige. Hoe meer ik me verdiep in het Nederlands, hoe meer ik ook de regeltjes zelf ter discussie begin te stellen. Als ik mensen zo vaak *groter als* in plaats van *groter dan* hoor zeggen, voel ik fascinatie in plaats van ergernis: wat precies zegt het over onze taal dat mensen die ‘fout’ zo vaak maken?

Wat ik soms nog doe, is de kinderen van mijn zus op hun taalfouten wijzen. “Hebben ze vorig jaar ook vuurwerk afgeschiet?”, vroeg Marjolein (9) met Oudejaar. “Afgeschoten!”, zei ik. Meteen voelde ik me een betweterige juf. Ik heb een goed voornemen voor 2016: ik ga in de leer bij een mimespeler en word meester in pokerface. Dan hoor ik vaker een prachtige ‘fout’ zoals die ene die neefje Tiele (7) op de eerste dag van het jaar maakte. Ik plaagde hem dat hij verliefd is op Lena, maar hij ontkende stellig. “Ik ben niet op haar! Levi zegt dat ze over álles klikspaant bij de meester!” *Klikspanen*. Het werkwoord bestaat niet, maar het is nu al een van de mooiste woorden van 2016.

ANN DE CRAEMER

ZOEK JE EEN OPLEIDING TOT
TOLK/VERTALER OP HBO-NIVEAU?

OF JUUST EEN BOEIENDE
KORTLOPENDE CURSUS?

KIJK OP WWW.ITV-HOGESCHOOL.NL

Stuur deze advertentie mee met je aanmeldingsformulier en betaal geen inschrijfkosten (50 euro)

ITV HOGESCHOOL VOOR TOLKEN & VERTALEN

Klopt

ARIE SNOEK - ROTTERDAM

Wat werd er vroeger, laten we zeggen tot een jaar of twee geleden, ook alweer gezegd als er instemming betuigd moest worden – als je wilde zeggen dat je het met iemand eens was? ‘Inderdaad?’ ‘Dat kun je wel zeggen?’ ‘Jazeker?’ Of gewoon ‘Ja?’

Ik weet het niet meer precies, maar ik weet wél wat tegenwoordig overal en altijd te horen is, vooral onder jongeren: ‘Klopt.’ ‘Mooi weer, hè?’ ‘Klopt.’ ‘Ik heb weleens een betere film gezien.’ ‘Klopt.’ ‘De nieuwe *Donald Duck* is weer geweldig.’ ‘Klopt.’

Klopt. Het leven als rekensom – en de taal lijkt het kind van de rekening.

Dankzij

RENÉ APPEL - AMSTERDAM

In een artikel over de Rabobank in *de Volkskrant* las ik: “Zo zijn duizenden kleine en middelgrote bedrijven in financiële moeilijkheden gekomen dankzij rentederivaten, producten die hun door lokale Rabobanken zijn aangeraden.” Afgezien van het feit dat het misschien beter is om in plaats van *aangeraden* te lezen: *aangesmeerd*, valt mij in deze zin het woord *dankzij* op. Het is al vaker signaleerd, en van de grote Van Dale mag het (die geeft ook als betekenis ‘door toedoen van’), maar voor mij heeft *dankzij* altijd een positieve betekenis, zoals in ‘Hij is geslaagd dankzij zijn harde werken.’

Ook *te danken aan* komt vaak – en naar mijn idee steeds vaker – voor in een negatieve context: ‘Zijn slechte resultaat was te danken aan de harde wind en de regen.’ Zo lijkt het of degene die een slecht resultaat heeft geboekt dankbaar zou moeten zijn voor de harde wind en de regen. *Dankzij* en *te danken aan* zijn in negatieve contexten eenvoudig te vervangen door respectievelijk *vanwege* en *te wijten aan*.

Adresseren

HANS RADEMAKERS - ZAAMSLAG

“Het zijn kernkwesies die het politieke midden als een graat in de keel steken; gek genoeg adresseert alleen het populisme ze”, las ik laatst in *de Volkskrant*. *Adresseren* met als betekenis ‘het bespreekbaar maken van een onderwerp’ hoor en zie ik steeds vaker. Naar mijn mening is het een overbodig anglicisme (van *to address*: ‘aan de orde stellen’). We kunnen iets toch gewoon ‘benoemen’?

Lachwekkende beeldspraak

HUBERT RENNEBOOG - AALST (B)

Premier Rutte, in het nauw gedreven door de oppositie, liet zich in zijn verweer over de zogeheten Teeven-deal ontvallen: “Wel had ik veel meer op de bal moeten zitten om zeker te weten dat in het proces alles werd gedaan om de onderste steen boven te krijgen.” Als er een loden medaille zou bestaan voor de meest lachwekkende beeldspraak, had Rutte deze zeker gewonnen. <

Respect voor plofkip

Het was denk ik een staartje van december, de maand waarin de laatste jaren niet alleen lijstjes verschijnen met taalergernissen en nieuwe of verdwenen woorden, maar er ook woorden worden gekozen die wel weg kunnen uit de taal – liefst zo snel mogelijk. In het radioprogramma *De Taalstaat* van 2 januari vermeldde presentator Frits Spits dat supermarkten zich hadden voorgenomen om vanaf 2016 de plofkip uit de schappen te verwijderen. Hij merkte op dat wat hem betreft het woord *plofkip* dan ook wel weg kan, omdat het zulke negatieve associaties oproept. “Het hangt van onsmakelijkheid aan elkaar”, zo zei hij. Het element *plof* zou staan voor de omvang van het dier, “een opgelegde boulimia” en een “dieronterend leven”, en dat zou ook de betekenis van *kip* besmetten (“dat is ook niet meer de kip die we graag zien”). Nee, ook dat woord *plofkip* mocht wel geschrapt worden – vergeten nog liever. En het moest ook maar liever niet weer terugkomen in de vergeetwoordenrubriek.

Je kunt het gemakkelijk eens zijn met de karakterisering van die negatieve associaties, en ook die taalwens zal wel uitkomen. Als de plofkip niet meer in de winkels ligt, zal daarmee het woord waarschijnlijk ook vanzelf uit de dagelijkse conversatie verdwijnen, en alleen nog in de geschiedschrijving figureren. Maar het woord zou eigenlijk toch niet vergeten mogen worden, want goedbeschouwd is *plofkip* een van de succesvolste woorden uit de Nederlandse taal geweest. Al die onsmakelijke associaties waren namelijk juist de bedoeling van de bedenkers van het woord. Het woord *plofkip* is bedacht om het door de bio-industrie geproduceerde kippenvlees zo onaantrekkelijk mogelijk te maken, en daardoor een maatschappelijke misstand te bestrijden. En dat is dus gelukt.

De overwinning van het woord is des te eclatanter omdat zelfs de grote troef van de voorstanders van het goedkope, bio-industriële vlees (niet alleen kip), namelijk het woord *kiloknaller*, tegenwoordig meer de associatie oproept van inferieure kwaliteit dan van financieel voordeel. Het woord *plofkip* heeft dus niet alleen gewonnen, maar zelfs de kampioen van zijn tegenstanders besmet.

Daar zouden we meer gebruik van moeten maken. Want hoe komt het dat het woord *plofkip* zo succesvol is geweest? De bijbetekenis staat eigenlijk niet in de woordenboeken, maar aan het werkwoord *ploffen* kleeft volgens mij iets van teleurstelling, iets sneus. Iets wat ‘ploft’ (in tegenstelling tot ‘ontploft’) lijkt op de een of andere manier mislukt. Vandaar dat elke samenstelling met *plof* iets heel onaantrekkelijks krijgt. Kijk maar: noem een zelfmoordterrorist een ‘plofstrijder’ en niemand wil er meer een zijn. Het is maar een idee.

NIEUW

De standaards van Spits

Frits Spits

Eén boek, vier cd's, negentig Nederlandstalige liedjes – van cabaret tot kleinkunst, van rock naar pop, en terug. Met steeds een toelichting van Frits Spits. (Luitingh-Sijthoff, 208 blz.)
€ 39,99

Basisboek historische taalkunde

Henk Bloemhoff en Nanne Streekstra
Studieboek over de geschiedenis van het Nederlands, voor studenten en andere geïnteresseerden. (Uitgeverij kleine Uil, 391 blz.)
€ 35,-

Blits! De taal van de jaren zestig

Wim Daniëls
Nieuwe woorden uit de turbulente jaren zestig, van *aaibaarheidsfactor* tot *zit-zak*. (Thomas Rap, 225 blz.)
€ 12,90

De leeslijst

Diverse auteurs

222 hoogtepunten uit tien eeuwen literaire cultuur, van Vondel tot Pfeijffer, van de *Uilenspiegel* tot de *Gorgelijmen* – besproken door 24 auteurs. (Vantilt, 477 blz.)
€ 24,95

Dorp, stad, land

MaartenJan Hoekstra

Etymologie van het landschap: alles over de oude en nieuwe woorden die we gebruiken voor onze leefomgeving. (Atlas Contact, 397 blz.)
€ 24,99

NIEUW

Vakantie in eigen taal

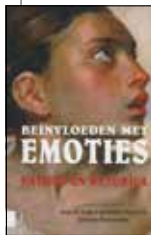
Gaston Dorren

Wat er mooi, gek en fout is aan het Nederlands. Zie ook de voorpublicatie op bladzijde 24. Verschijnt 1 maart. (Athenaeum, 206 blz.)
€ 15,-

Beïnvloeden met emoties

Jaap de Jong e.a.

De rol van 'pathos' in allerlei vormen van taalgebruik, glashelder uitgelegd in 37 artikelen. (Amsterdam University Press, 255 blz.)
€ 24,95

Groot retorisch woordenboek

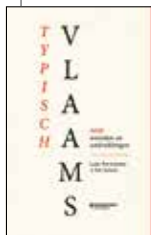
Paul Claes en Eric Hulsens

Uitputtend overzicht van alle stijlfiguren, met uitleg en voorbeelden. (Vantilt, 158 blz.)
€ 22,50

Typisch Vlaams

Ludo Permentier en Rik Schutz

Vierduizend Belgisch-Nederlandse woorden en uitdrukkingen. Waar komen ze vandaan, en kun je ze gebruiken of niet? (Davidsfonds, 576 blz.)
€ 35,-

Korterlands

Hans Bennis

Whatsappberichten, krantenkoppen, contactadvertenties: soms moeten we onze taal kort houden. Hoe we dat doen, laat dit boek zien. (Prometheus, 220 blz.)
€ 19,95

NIEUW

Taal in 2015

Ton den Boon e.a.

Alles wat er op taalgebied gebeurde in 2015: trends, nieuws, evenementen, nieuwe woorden, onderzoek – plus meningen van taal-BN'ers en -BV'ers. (Van Dale, 176 blz.)
€ 15,-

Gevoel voor stijl

Steven Pinker

Aan welke regels moet goed schrijven in deze tijd voldoen? Geestig en origineel boek van de beroemde psycholinguïst Steven Pinker. (Atlas Contact, 320 blz.)
€ 34,99

Een en ander over letters

Jacob van Lennep

Lezing die Jacob van Lennep in 1862 hield over de wildgroei in lettersoorten, het voorzetsel *van* in adellijke familienamen en het gebruik van de apostrof. (Haes Producties, 39 blz.)
€ 11,50

Gevleugelde woorden

Gerard Verbeek e.a.

Zo'n 21.000 spreekwoorden, gezegden, gevleugelde woorden, citaten en aforismen – een verzameling wijsheden van vroeger en nu. (Davidsfonds, 847 blz.)
€ 35,-

De alfabetweter

Ronald Snijders en Fedor van Eldijk

Duizend absurde, zelfbedachte neologismen, waarvan men het praktisch nut nog niet eerder had vermoed (en wellicht na lezing nog steeds niet inziet). (De Harmonie, 176 blz.)
€ 15,-

BOEKEN VERKRIJGBAAR BIJ

GENOOTSCHAP
OnzeTaal

BESTELINFORMATIE

U kunt deze boeken bestellen in de webwinkel van Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl. Daar vindt u ook nog veel andere taalboeken en -uitgaven. De genoemde prijzen gelden voor Nederland. Levertijd 3 tot 7 dagen. Voor bestellingen van minder dan € 19,- wordt in Nederland € 2,50 aan verzendkosten in rekening gebracht. In de webwinkel worden apart de extra verzendkosten voor het buitenland berekend.

In de rubriek
'Woordsprong'
maandelijks aandacht voor de
oorsprong van
allerlei woorden.

Geitenwollen sok

In de vorig jaar verschenen bundel *Nederland, een objectief zelfportret in 51 voorwerpen* (onder redactie van Wim Brands en Jeroen van Kan) wordt de geitenwollen sok uitgeroepen tot een van de typisch Nederlandse objecten. Achter de benaming van het kledingstuk, dat als geen ander in verbinding is gebracht met halfzachte wereldhervormers, moet een merkwaardige misvatting schuilgaan, want geitenwollen sokken zijn helemaal niet van geitenwol. Maar waarom heten ze dan geitenwollen sokken?

Twisten

Het oersterke haar van geiten werd al vroeg gebruikt voor waterdichte stoffen, zoals tenten en kleden. In de Statenbijbel van 1637 luidt Exodus 26:7: "Oock sult ghy gordijnen uyt geyten [hayr] maken tot een tente over den Tabernakel." Van de andere kant gold geitenwol als het toonbeeld van iets nietigs. In 1625 eindigde Vondel de voorrede van zijn toneelstuk *Palamedes* met de woorden: "Maer hola! 't Is langh genoegh om de geytenwol getwist, laet ons liever hooren wat Palamedes te seggen heeft." De uitdrukking *twisten om de geitenwol of harrewarren over een geitenhaar* is een vertaling van de Latijnse zegswijze *rixari de lana caprina*, die door de dichter Horatius in de eerste eeuw voor Christus werd gebezigd. De uitdrukking verwijst naar het feit dat een gewone huisgeit weinig wol heeft (maar wel veel haar).

Waterafstotend

In de negentiende eeuw werden uit geitenhaar warme, waterafstotende mantels en jassen gefabriceerd. Dat had te maken met de opkomst van de wintersport, en het skiën. Ski's zijn afkomstig uit Scandinavië, waar men ze van oudsher gebruikt als alledaags winters voortbewegingsmiddel. Omstreeks 1860 werd in het Noorse gebied Telemark skiën tot een

sport ontwikkeld – *telemarken* is nog steeds de naam voor een bepaalde vorm van skiën. Vanaf 1891 werden in Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk skiverenigingen opgericht, in 1931 vond in Zwitserland het eerste wereldkampioenschap skiën plaats, en in 1936 werd skiën een olympische wintersport.

Ook op de oer-Hollandse schaatsport hadden de Noren invloed: *Noorse schaatsen* of *noren*, waarvan de extra lange ijzers vastzitten aan de schoen, zijn in Noorwegen ontwikkeld en raakten – sinds 1889 – in Nederland bekend vanwege het succes dat de Noren op deze schaatsen boekten. Nederlandse bedrijven als Lassche en Viking legden zich toe op de productie van 'Noorse schaatsen'.

Onontvette sokken

Niet lang daarna, in de jaren dertig van de vorige eeuw, stapten de Nederlanders ook op de ski, en namen ze van de Noren niet alleen de ski's maar ook de bijbehorende kleding over. Vanaf 1937 verschijnen er in de kranten advertenties voor "Noorse onontvette geitenharen sokken" en "geitenharen sokken (Noorse import)". Het adjectief *Noors* werd ook gebruikt voor wintersportartikelen die uit Scandinavië, maar niet speciaal uit Noorwegen kwamen. Zo werd er geadverteerd voor "Noorse truien", "Noorse wanten" en "Noorse sokken": kledingstukken in typerende kleuren en patronen, van dikke, zogenoemde 'Noorse' wol (van schapen afkomstig en versterkt met ingeweven geitenhaar).

De Noorse skisokken, oorspronkelijk als extra laagje over een paar dunnere sokken aange trokken, waren ijzersterk, warm en vochtafstotend: een ideale dracht voor skiërs, maar ook voor sportvissers, schaatsers, kampeers en klompen- en laarzendragers. Zo raakten 'geitenwollen sokken', zoals ze vanaf de jaren

zestig bij voorkeur werden genoemd, in ons koude kikkerlandje alom verbreid. Vaak werden ze thuis gebreid van 'Noorse sokkenwol': schapenwol van Nederlands fabricaat. Met Noorwegen en met geiten hadden deze sokken dus niets meer te maken.

Wereldvreemd

In de jaren zestig ontwikkelde de vernederlandste Noorse wintersportsok, bij voorkeur in zomerse sandalen gedragen, zich tot een attribuut van een alternatieve levensstijl. Aan elkaar geschreven kwam *geitenwollensok* rond 1980 in zwang als minachtende aanduiding voor wereldvreemde en halfzachte sociale hervormers. Het type werd in de jaren tachtig bekend door de strip *De familie Doorzon* van Gerrit de Jager. In dezelfde tijd werden samenstellingen bedacht als *geitewollen-sokken-toon* (1980), *geitenwollen-sokkenagoog* (1982), *geitenwollen-sokkenslogan* (1983) en *geiteharen-sokken-outfit* (1987).

De misvatting rond het kledingstuk heeft de verbreiding van de gelijknamige persoonstypering niet in de weg gestaan. Zou dat iets te maken hebben met een onbewuste associatie met het voortdurende gemekker, de doordringende geur, het donzige sikje en het bokkige gedrag van het dier in kwestie? <

Emiel, de 'goog' uit de strip *De familie Doorzon*, droeg zelfs een geitenwollen sok als stropdas.

Uit: *De familie Doorzon* (dl. 22), Gerrit de Jager (1997).

‘Nederlands op school moet uitdagender’

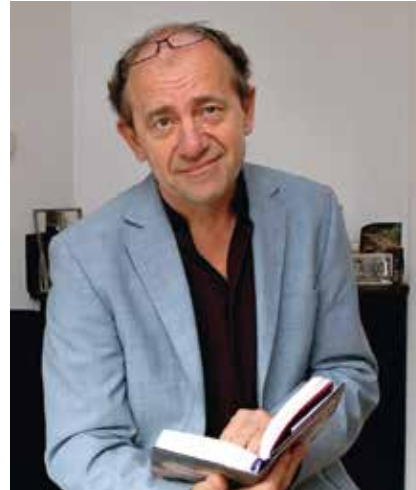
Nadat in december vier hoogleraren in *NRC* al hadden gepleit voor vernieuwing van het schoolvak Nederlands (zie ‘Tamtam’ van januari), presenteerden twee universitaire ‘Meester-teams Nederlands’ eind januari het *Manifest Nederlands op school*. Volgens de opstellers zijn de lessen Nederlands de afgelopen 25 jaar nauwelijks veranderd, en vinden leerlingen ze saai en niet uitdagend. Het vak moet grondig worden herzien.

Waarom trekken hoogleraren alwéér aan de bel?

Theo Witte, vakdidacticus Nederlands aan de Rijksuniversiteit Groningen, en een van de initiatiefnemers van het manifest: “De vier hoogleraren lichtten in december in een opiniestuk in *NRC* alvast een tipje van de sluier op. Het manifest is de officiële presentatie van het programma waarmee acht universiteiten een impuls willen geven aan het verbeteren van het schoolvak Nederlands. Tijdens symposia vorig jaar bleek dat de docenten erg kritisch waren over het vak: het programma en het examen leggen te veel de nadruk op vaardigheden, leiden nauwelijks tot inzicht, en dagen de leerling niet genoeg uit. Bovendien is het literatuuronderwijs gemarginaliseerd, en zijn er zorgen over het veel te hoge percentage laaggeletterden op het vmbo (ca. 35%) en over de schriftelijke taalvaardigheid van eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs.”

Wat willen jullie concreet?

“Om te beginnen dat de taalvaardigheid van leerlingen steunt op inzicht. Verder moet in het centraal examen havo en vwo ook de schrijfvaardigheid worden getoetst. En we willen dat het taalonderwijs vaker de creativiteit en het denkvermogen van leerlingen aanspreekt, en meer inzet op plezier in taal en literatuur. Het Nederlands moet ook een echt vak worden. Leerlingen moeten ken-

Dr. Theo Witte
(Rijksuniversiteit Groningen).

nis krijgen over taal, communicatie en literatuur. Tot slot willen we dat alles op alles wordt gezet om de laaggeletterdheid terug te dringen.”

Wat vinden de docenten ervan?

“Een zeer grote meerderheid van hen steunt de stellingen. De meestgehoorde reactie is tekenend voor deze historische eensgezindheid: ‘Met deze stellingen kun je het niet oneens zijn.’ Het draagvlak voor een koerswijziging is heel groot; er gaat dus echt iets veranderen.”

Meer informatie: www.vakdidactiekgw.nl

Facebook: purisme als juridisch argument

De advocaten van Facebook hielden onlangs een opmerkelijk pleidooi voor het Brusselse hof. Nadat een Belgische rechter eerder had bepaald dat de socialemediagigant te ver was gegaan in het achterhalen van privégegevens, voerde Facebook aan dat er in het vonnis nooit gerept had mogen worden van bijvoorbeeld een ‘browser’ en ‘cookies’. Dat zijn tenslotte Engelse termen, en de Belgische taalwet schrijft voor dat een vonnis opgesteld hoort te worden in een van de officiële landstalen: Nederlands, Frans en Duits. Het Engels hoort daar niet bij.

Facebook deed meteen ook enkele suggesties voor vertalingen die wél zouden kunnen. Een browser? Dat zou in goed Nederlands een ‘internetsnuffelaar’ moeten zijn. En een ‘cookie’? ‘Koekje’!

Of deze overwegingen, of een van de andere argumenten die Facebook naar voren bracht bij het Brusselse hof, aanleiding vormden om het vonnis te herroepen, was op het moment van schrijven nog niet bekend.

Lof- en Sofprijs 2015

Hoogleraar en *Over taal-* eindredacteur Filip Devos krijgt de Lofprijs der Nederlandse taal 2015 van de stichting Nederlands. Volgens de jury maakt hij zich sterk voor wetenschapspopularisering in het Nederlands en voor het behoud van het Nederlands als wetenschapstaal.

De Sofprijs 2015 gaat naar Rik Torfs, rector magnificus van de Katholieke Universiteit Leuven en hoogleraar kerkelijk recht. Hij uitte kritiek op het Vlaams Parlement, nadat dat geëist had dat docenten en hoogleraren die in het Engels lesgeven, getoetst zouden worden op hun taalvaardigheid in die taal.

Filip Devos: winnaar Lofprijs 2015.

‘Marokkaanse Nederlanders gediscrimineerd vanwege accent’

Marokkaanse Nederlanders ondervinden hinder van hun accent. Hun manier van spreken is, naast achternaam en uiterlijk, een belangrijke oorzaak van discriminatie. Dat blijkt uit onderzoek dat is uitgevoerd aan de Nijmeegse Radboud Universiteit. De uitspraak van Marokkaanse Nederlanders werd in een experiment met 212 proefpersonen door vrijwel iedereen negatief beoordeeld, veel

negatiever dan welk ander accent ook – en dat terwijl de acceptatie van accenten in het algemeen juist toe lijkt te nemen.

Het onderzoek is onderdeel van het project ‘Spreekend Nederland’, waarin gegevens over uitspraak worden verzameld via een app, om meer te weten komen over allerlei accenten, en de oordelen daarover. (Zie ook blz. 7 van dit nummer.)

Foto: Wilbert van Woensel

Engels toch niet verplicht voor kleuters

Engels hoeft toch geen verplicht schoolvak te worden voor kleuters. Dat stelt het Platform Onderwijs2032 in zijn definitieve adviesrapport over toekomstgericht onderwijs. Volgens het platform is het belangrijk dat kinderen al jong Engels leren, maar mogen basisscholen zelf bepalen vanaf welke groep ze het vak aanbieden. Eerder, in een voorlopige versie van het rapport uit oktober 2015, was het advies nog om kinderen al in groep 1 Engels te geven.

Platform Onderwijs2032 boog zich de afgelopen maanden in opdracht van het kabinet over de inhoud van het onderwijs.

DE KWESTIE

FRANK JANSEN

Mailtjes zelfverzekerder of juist empathischer?

Via de nieuwe plug-in *Just Not Sorry*, die Google heeft ontwikkeld, kunnen vrouwen hun e-mail ‘mannelijker’ maken. De plug-in, die voorlopig alleen nog verkrijgbaar is voor het Engels, controleert mailtjes op verzachtende, typisch vrouwelijke termen als *sorry*, *just* en *I think*, die ervoor zorgen dat de afzender overkomt als een onzeker type. Als vrouwen (en misschien ook wel mannen die een steuntje in de rug kunnen gebruiken) die termen vermijden, komen ze zelfverzekerder over, is het idee.

De vraag is of er niet meer behoefte is aan een omgekeerde app: eentje die de schrijver van een botte mail suggereert juist iets meer empathie met de ontvanger te tonen. We vroegen daarom via de online poll: “Aan welk programma is in uw ogen de meeste behoefte om mailtjes te verbeteren?” 365 mensen gaven aan welk programma hun voorkeur had.

13% DE ‘JUST NOT SORRY’-APP

EEN EMPATHIE-APP

87%

Een enkele inzender meldt niet te hebben gekozen omdat hij/zij beide soorten plug-ins wel kon waarderen. Het aantal reageerders dat niets ziet in beide plug-ins is veel groter. Zij stellen de ongepolijste toon van de afzender op prijs, of staan wantrouwig tegenover het idee dat een automatisch werkend programma een goede invloed kan hebben.

De weinige voorstanders van de ‘geen-sorry-app’ zien het als een steuntje in de rug,

anderen verwachten dat de mails korter worden. Voorstanders van een hulpje om de ontvanger juist met meer mededogen te bejegenen, wijzen erop dat het medium e-mail de natuurlijke bothed van de Nederlander versterkt. Zij hopen dan ook dat er snel zo’n plug-in komt.

De nieuwe kwestie vindt u op www.onzetaal.nl/poll zodra zich iets aandient; via Taalpost, Facebook en Twitter wordt deze dan aangekondigd.

Populairste kindernamen 2015

Elk jaar maakt de Sociale Verzekeringsbank een inventarisatie van de namen die Nederlandse ouders aan hun kinderen hebben gegeven. Vorig jaar waren Liam en Emma het populairst.

Ook in Vlaanderen zijn lijsten met populaire namen bekendgemaakt. Vlaamse ouders die in 2015 een kind kregen, waren het meest gecharmeerd van de namen Lucas en Louise.

‘Twintigzestien’

We noemen 1916 ‘negentienzestien’, maar 2016 splitsen we niet vanzelf op in twee van die tientallen. Dat zal snel veranderen.

MARC VAN OOSTENDORP

Vier jaar geleden dacht ik voor het eerst dat ik een taalverandering zag aankomen. Begin 2012 spraken de meeste mensen dat jaartal weliswaar nog uit als ‘tweeduizendtwaalf’, maar er waren genoeg tekenen dat dit vlak erna wel eens zou kunnen omslaan, en dat de mensen ‘twintigtwaalf’ zouden gaan zeggen.

Die uitspraak volgt immers het model uit de vorige eeuw, toen we 1912 ook niet uitspraken als ‘negentienhonderdtwaalf’ (als een gewoon getal dus) maar als

‘negentientwaalf’. Dus waarom zouden we zoiets niet ook doen met 2012?

In het Engels leek die verandering bovendien al een tijdje gaande, en ik dacht toen dat de Olympische Spelen in Londen en de Amerikaanse presidentsverkiezingen van dat jaar ons weleens een duwtje in de rug zouden kunnen geven. Bij de verslaggeving over beide evenementen werd regelmatig gerept van ‘twenty twelve’ en dat zou dus via de tv voortdurend over ons worden uitgestort.

Hipheid

Inmiddels is het 2016 en de verwachte doorbraak is er nog steeds niet. In het Engels is het gebruik van *twenty* geloof ik al wat verder opgekomen, maar wij blijven nog achter. Je vindt via Google wel wat treffers voor *twintigzestien*, maar ik hoor het nooit iemand zeggen. Zelfs mijn nichtje in de brugklas vindt het stom, en wie mijn nichtje niet mee heeft, heeft de taal nog niet veranderd (de wet van Van Oostendorp).

De enige die het woord wel signaleert, is de fotostripblogger Ype Driessen – dezelfde die ook een rubriek heeft in *Onze Taal*. Aan het begin van het jaar meldde hij op zijn website dat het “ineens heel erg hip was” om ‘twintigzestien’ te zeggen.

Driessen heeft vast meer verstand van hipheid dan ik. Bovendien komen er dit jaar wéér Olympische Spelen en Amerikaanse presidentsverkiezingen aan, dus we hebben genoeg gele-

genheid om ons weer te laten overspoelen door de Engelse uitdrukkingen. Ik zie het weer zitten.

Ironisch

We zullen ook voor het Nederlands dit jaar eindelijk de logica omarmen van ‘na negentien volgt twintig’. De taaladviseurs zullen er over twee jaar over vergaderen en concluderen dat er niets tegen deze uitspraakvorm is. Vervolgens kent de nieuwe vorm in enkele jaren tijd een heel snelle verspreiding. Men zal deze opgang rond 2020 toeschrijven aan de sociale media, aan het gebrekkige rekenonderwijs, aan de Nederlandse Taalunie en allerlei andere bronnen van taalkwaad. De kwestie wordt rond 2025 een officieel erkende taalergernis waarmee je goede sier kunt maken op feestjes (‘Ik zeg nog gewoon ‘tweeduizendvijfentwintig’, zoals het hoort!’).

Over veertig jaar zul je op internet nog een paar verstokte bejaarden vinden die zich ergeren aan deze onlogische, vage, overdreven, slordige, anglicistische uitspraak, die tegen die tijd dan door iedereen gebruikt wordt. Dan vindt op zeker moment iemand dit stukje terug in de archieven van *Onze Taal* en zal men concluderen dat het allemaal mijn schuld is. Want ik zag het aankomen en schreef er alleen een ironisch stukje over, zonder er iets aan te doen. <

Marc van Oostendorp schrijft bijna iedere dag over taal op het weblog *Neder-L*. Dit stukje verscheen daar in andere vorm ook.

Trouwe leden

Wie lid wordt van een vereniging of abonnee van een tijdschrift krijgt vaak een welkomstcadeau. Maar zouden ook trouwe leden niet af en toe zo moeten worden beloofd? Ja, vinden wij.

Daarom verloot *Onze Taal* elke maand tien taalboeken onder de vaste leden. Iedereen die meerdere jaren lid is van *Onze Taal*, loot mee. Deze maand vielen in de prijzen: M. Bader-Schoth, G.H. ten Bulte, R. Geladi, D. Govaerts, J. Stassar, C. Suykerbuyk-van Zunderd, H.J.A.M. Terwisse, Th.J. Veldman, A. van der Waal en F. Westra.

ANTWOORDEN TAALTEST (zie pagina 17)

A. Spelling

1. c. amendement
2. c. bordeauxrood
3. b. klarinetkwintet

B. Woordenschat

1. c. verschrikkelijk
2. b. angst niet gespierd genoeg te zijn
3. c. meditatief zingen

C. Zoek de fouten

1. *Zuid-Limburgse, laat-zestiende-eeuwse, gehuisvest, biënnale (tweejaarlijkse schrappen, want dat is dubbelop)*
 2. *freules, kleinodiën*
- D. Extra**
De strepen heten *keper*.

Matthias Giesen

— Ach, het zijn maar woorden, hè.

REDACTIE ONZE TAAL

Lezer

Naam Daphne Dost.
Woonplaats Vleuten.
Geboren 25 augustus 1985.
Beroep Wetenschappelijk medewerker (apotheker) bij het KNMP Geneesmiddel Informatie Centrum. Ik houd literatuur over diverse geneesmiddelen bij en verwerk deze tot praktische informatie voor apothekers, artsen en patiënten.
Partner, kinderen Ik woon samen met mijn vriend Folkert en onze kat Micky.
Opleiding Bachelor en master farmacie, en bachelor Nederlandse taal en cultuur aan de Universiteit Utrecht.
Hobby's/vrije tijd Lezen, tennis, koken/bakken en reizen.
Onze Taal-lid sinds 2010.
Waarom werd u lid? Via Awater (de studievereni-

ging voor Utrechtse neerlandici) kon ik een goedkoop abonnement krijgen. Het leek me een leuke manier om wat meer over de Nederlandse taal te weten te komen.
Andere tijdschriften Geen.
Krant Geen.
Televisie *De wereld draait door*, *Flikken Maastricht*, *Wie is de mol?*, *Expeditie Robinson*.
Radio Qmusic en 100% NL.
Boek Er zijn zo veel mooie boeken; het is moeilijk om er één te kiezen zonder andere tekort te doen.
Website Nu.nl.
Wat leest u het eerst in *Onze Taal*? 'Ruggespraak'.
Wat zelden? Dat ligt heel erg aan het onderwerp.
Welke taalonderwerpen boeien u het meest? Taalbeheersing, en dan met

name: hoe zorg je ervoor dat een boodschap duidelijk bij een ander overkomt? En hoe zorg je ervoor dat de lezer de informatie kan vinden die hij zoekt?
Favoriete *Onze Taal*-artikel 'Middel met vertraagde afgifte? Héél doorslikken!', over de taal van de apotheker (juli/augustus 2013).
Aantrekkelijkste taaltrend Durf ik niet te zeggen.
Ergerlijkste taaltrend *Me* als bezittelijk voornaamwoord.
Verbeter u iemands taalgebruik weleens? Ja, ik kan het niet laten.
Welke taalfout maakt u stiekem bewust toch? *Hen* in plaats van *hun*, en andersom.
Als u de baas was over de taal, wat zou u dan het eerst doen? Ervoor zorgen

dat iedereen in Nederland inziet hoe mooi onze taal eigenlijk is.
Beste taalgebruiker Herman Finkers. Zijn woordgrappen zijn fantastisch.
Lelijkste woord *Kanker*. Helaas wordt dit woord nog te vaak als scheldwoord gebruikt.
Mooiste woord *Liefde*. <

'Boeken' licht u in over nieuwe uitgaven in taalkundig Nederland en België. Vermelding in deze rubriek betekent niet dat de redactie ze aanbeveelt. Voor een zo volledig mogelijk beeld hebben wij ook uw hulp nodig. Weet u iets waarvan u denkt dat het in deze rubriek thuishoort, laat het ons dan weten. Verschijningsdata en prijzen onder voorbehoud.

Nieuwe woorden

Sjoemelsoftware won de woord-van-het-jaarverkiezing van zowel Van Dale als Onze Taal, maar 2015 heeft natuurlijk nog veel meer aansprekende nieuwe woorden opgeleverd. Een kleine greep: *bijensnelweg*, *pakketdrone*, *agreement*, *hoverboard*, *robothotel*, *buurtschrijver*, *bermkerkje* ... In *De nieuwe woorden van 2015*, geschreven door drie woordexperts van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie, wor-

den zo'n honderd neologismen van tekst en uitleg voorzien. De woorden zijn ondergebracht in thematische hoofdstukken, over bijvoorbeeld 'eten en drinken', 'trends en hypes' en 'politiek en maatschappij'.

De nieuwe woorden van 2015 van Tanneke Schoonheim, Rob Tempelaars en Vivien Waszink is een uitgave van Amsterdam University Press en kost € 9,95 (gelijmd, 141 blz.).

ISBN 978 94 6298 067 9

Etnisch Nederlands

Een etnolect is een taalvariant die door een bepaalde etnische bevolkingsgroep gesproken wordt, en die dan ook kenmerken heeft van de moedertaal van zo'n bevolkingsgroep – zo

als dat bij bijvoorbeeld het Turks Nederlands het geval is. In zijn mooi verzorgde boek *Wijdvertakte wortels* gaat onderzoeker Frans Hinskens in op

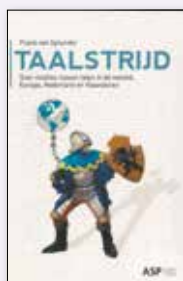
verschillende etnolecten: het Joods Nederlands van vroeger, de etnolecten van onder andere het Zweeds en het Spaans, en het etnisch gekleurde Nederlands van nu, vooral dat uit de Marokkaanse en Turkse gemeenschap.

Wijdvertakte wortels. Over etnolectisch Nederlands is een uitgave van Amsterdam University Press en kost € 14,95 (ingenaaid, 112 blz.).

ISBN 978 94 6298 122 5

Taal en politiek

Taal speelt sinds begin negentiende eeuw een belangrijke rol in het afbakenen van de identiteit van regio's en landen, en daardoor ook in de nationale en internationale politiek. Over die relatie tussen taal en politiek gaat *Taalstrijd* van Frank van Splunder. Hij

legt uit wat taal eigenlijk is en hoe en wanneer taal wordt opgenomen in politieke en staatkundige denkbeelden. En vervolgens gaat het over de mondiale machtsverhoudingen tussen talen, de verengelsing van Europa en de al dan

niet verbindende rol van de taal in Nederland en België.

Taalstrijd. Over relaties tussen talen in de wereld, Europa, Nederland en Vlaanderen is een uitgave van Academic and Scientific Publishers en kost € 17,95 (gelijmd, 128 blz.). ISBN 978 90 5718 445 1

Stotteren

Wat voor invloed stotteren heeft op een mensenleven is het onderwerp van *Komen spreken over stotteren*. In dit boek vertellen onbekende en bekende stotteraars (onder anderen Arno Hintjens, Tom Helsen en Erben Wennemars) over hoe ze het stotteren beleefden

en beleven in allerlei situaties, van de schoolklas tot dates tot de werkvloer. De verhalen worden toegelicht en aangevuld met informatie en praktische adviezen. Een apart hoofdstuk is gewijd aan broddelen, oftewel slordig formuleren en spreken, een spraakstoornis die vaak met stotteren wordt verwor-

Komen spreken over stotteren. Verhalen en adviezen van Caroline Moerenhout en Gert Reunes is een uitgave van Academia Press en kost € 24,99 (gelijmd, 254 blz.). ISBN 978 90 382 2546 3

Grammatica oefenen

Uitgeverij Intertaal is een nieuwe reeks begonnen met oefeningen bij grammaticale onderwerpen, voor de talen Italiaans, Frans, Duits, Engels en Spaans. Bij elk onderwerp zijn oefeningen met verschillende moeilijkheidsgraden opgenomen, plus de antwoorden, en extra informatie over bijvoorbeeld uitspraak, uitzonderingen en veel-

gemaakte fouten. De boeken zijn geschikt voor zelfstudie. Op de website van de uitgever zijn proefhoofdstukken in te zien.

250 Grammaticaoefeningen – training & tips (Italiaans/Frans/Duits/Engels/Spaans) kost € 14,95 per deel (gelijmd, 176 blz.). ISBN 978 94 6293 016 2 (E) / 017 9 (D) / 018 6 (S) / 020 9 (I) / 019 3 (F).

Schrijven voor merken

In reclame en marketing geldt: ieder merk onderscheidt zich door een eigen identiteit, en die identiteit kun je vormen door in reclameteksten een consequente eigen toon aan te slaan – in vaktermen de 'verbal identity'. Op die manier creëer je een herkenbaar gevoel waar potentiële

kopers op aanslaan. In het boekje *Nogal lange koekjes of huisgemaakte luxe roomboterassorti* wordt uitgelegd hoe je zo'n tekst schrijft, en met wat voor zaken je daarbij rekening moet houden.

Nogal lange koekjes of huisgemaakte luxe roomboterassorti. Zo schrijf je voor een merk van Daniëlle van Hengst en Willemijn Menken is uitgegeven in eigen beheer en kost € 14,95 (gelijmd, 58 blz.). ISBN 978 94 92182 64 7

En verder

● *Queeste. Tijdschrift over middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden* heeft een tweetalig themanummer gewijd aan 'literatuur en meertaligheid in de Lage Landen tussen 1100 en 1600'. Het biedt onder meer een Engelstalig artikel over taalspelletjes en -puzzeltjes die verwerkt zijn in middeleeuwse teksten. *Queeste* verschijnt bij uitgeverij Verloren. Het nummer kost € 25,-. ISBN 978 90 8704 531 9 <

Waarom heet een dollar 'dollar'?

Waarom de euro 'euro' heet, is nogal wiesd. Dat is natuurlijk een afkorting van *Europa*. Maar waar komt de naam van de Amerikaanse dollar eigenlijk vandaan?

Het antwoord zal je misschien verbazen: uit Nederland! In de zestiende eeuw betaalden Hollanders met een munt die 'daalder' genoemd werd. Dat woordje *daalder* hadden wij zelf ook geleend: van onze Duitse bureu. Die maakten zilveren munten in het stadje Joachimsthal, en vanwege de naam van het stadje werden die munten in Duitsland 'thalers' genoemd.

Toen de Hollanders rond 1620 naar Amerika gingen om daar een nieuw bestaan op te bouwen, namen ze hun daalders mee. Dat spraken ze daar uit als 'dollar'. In de achttiende eeuw werd het de officiële munteenheid voor het hele land.

Inmiddels zijn er zo'n twintig landen waarvan de dollar de munteenheid is. En in Nederland zelf? Daar wordt de daalder al sinds 1847 niet meer gebruikt.

MOPJE

Een klein meisje moet voor haar moeder in de apotheek zalf halen. Als de apotheker vraagt waarmee hij haar kan helpen, zegt het meisje verlegen: "Ik ben vergeten hoe die zalf heet, maar ik weet nog wel dat er methylaminodimethylfenylnyrazolonapol in zit."

- ingestuurd door Arne -

Lezertjes

De vragen zijn ditmaal beantwoord door Saar en Bregt, een eeneiige tweeling uit Hilversum.

Naam: Saar en Bregt Dubbelboer.

Leeftijd: 6 jaar.

Leukste vak op school: Taal (Bregt) en rekenen (Saar).

Favoriete boek: *Mees Kees* (Saar); mijn spreekwoordenboek (Bregt).

Favoriete taalspelletje: In de auto doen we vaak een spelletje en dan moet je een dier bedenken met de laatste letter van het vorige dier, bijvoorbeeld *paard - das - slang - geit*.

Welke taalfout maak je zelf weleens? We zeggen weleens dingen als 'gekruipt' in plaats van 'gekropen'.

Mooiste woord: We leren nu op school wanneer een woord met *au* of *ou* wordt geschreven. Daar is geen trucje voor om het te onthouden. Het zijn 'weet-woorden', bijvoorbeeld *pauw* en *mouw*.

Lelijkste woord: Scheldwoorden en 'ik haat je'.

Heb je weleens zelf een woord bedacht? Ja, Saar. Die verzon *loedoeda*. Dat is een rare man.

Saar en Bregt verdienen hiermee het vernieuwde *Van Dale basiswoordenboek Nederlands*. Wil jij ook meedoen? Stuur dan een mailtje naar taaltje@onzetaal.nl, en dan sturen we je alle vragen toe.

FOUTJE!

In het vorige nummer stond dat Lezertje van de maand Simoen uit Zeeland komt. Maar dat was helaas een foutje. Hij komt uit Zele, in België. Sorry, Simoen!

Een stiltestoel bij de kapper

'Hoe gaat het op school?' Of: 'Ga je nog wat leuks doen dit weekend?' Aaaaargh! Gaan jouw haren recht overeind staan van zulke vragen bij de kapper? Koop dan een retourtje naar het Britse Cardiff als je dode puntjes hebt!

Kapsalon-baas Scott Miller heeft sinds kort namelijk een stiltestoel in zijn zaak. Een plek voor – zoals de naam al zegt – mensen die niet houden van kwebbelende kappers en liever geknipt worden zonder te hoeven praten. Een soort stiltecoupé voor kapsalons dus.

"Onze klanten hebben het vaak heel druk: ze moeten al de hele dag met anderen praten. Dan kan het een enorme opluchting zijn als je eventjes helemaal niets hoeft te zeggen", legde Miller uit aan Britse journalisten. Eén ding moet je natuurlijk wel zeggen: hoe je je haar geknipt wilt hebben ...

Kidsweek is een échte, wekelijkse krant, speciaal voor kinderen van 7 tot 12 jaar. Website: www.kidsweek.nl.

Foto: Jaap de Ruiter

Reclame voor antivirussoftware Norton

Odensehuis stopt menselijkheid in dementiezorg

Medisch Contact

Waalwijks bedrijf zet in op 'intelligente' leiding

Het Waalwijkse bedrijf Thermaflex gaat samen met Brabant Water 'intelligente' waterleidingen ontwikkelen.

Brabants Dagblad

Rechterhand Poetin schiet zichzelf in de voet

De man die door Kremlinwatchers gezien wordt als mogelijke opvolger van Vladimir Poetin, heeft alvast laten zien minder goed met vuurwapens om te kunnen gaan dan de huidige Russische president.

Telegraaf.nl

“Zij gaf Nederlands op mijn school en was mijn klasselerares. Het klikte enorm tussen ons.” Ze wijst naar een ingelijste foto van een glimlachende vrouw die op tafel ligt.

Interview in AD

Foto: Willem Gerritsen

Bord op de markt in Culemborg

Den Haag overweegt nu rigoureuzere stappen als het wegslepen en beboeten van ongehoorzame fietsers.

Trouw

Jonge oplichtertjes gezocht voor het ophalen van geld voor een niet-bestaande sponsorloop.

Tweet van Witte Weekblad Alphen

Foto: Jaap Bosman

Bord aan de Zesstedenweg in de Zeevang (Noord-Holland)

Schaatsmarathon afgelast wegens ijs

De schaatsmarathon in Assen vanavond is afgelast vanwege het winterweer. Volgens de KNSB kunnen de schaatsers en bezoekers de ijsbaan De Bonte Wever door de ijzel niet veilig bereiken.

NOS.nl

Uw PetSafe® huisdierenluik wordt met de afsluitplaat aan de binnenkant van uw huisdier bevestigd.

Handleiding bij huisdierenluik